

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

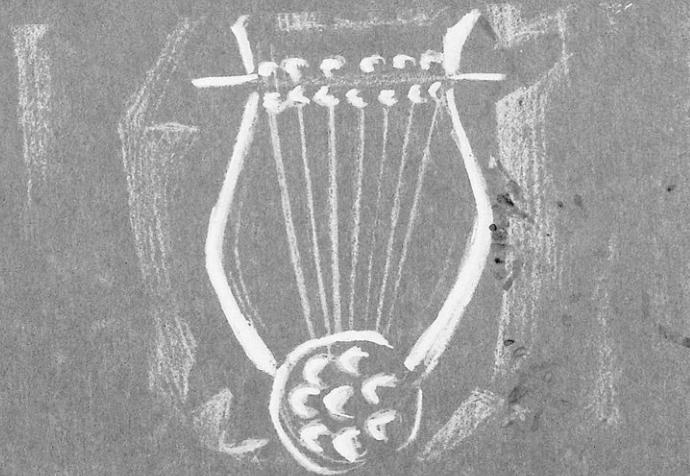
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1972

A. Γιαννάκης

ΣΤ₁

6,0
07

46109

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργίλιου

‘Ο Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἡ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π.Χ. εἰς τὰς "Ανδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. ‘Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικὰς, κτηνοτροφικὰς καὶ μελισσοκομικὰς ἔργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἑτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. ’Ἐν Κρεμώνῃ δὲ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρυτέρας σπουδάς. ’Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, διόπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἦσθανετο πρὸς τὴν ρητορικήν. ’Ἐπιστρέψας εἰς τὰς "Ανδεις ἡσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφίλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιήματα, **Κατὰ Λεπτὸν** (C a t a l e p t o n) ἐπιγραφόμενα. ’Απὸ τὰ σωζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια δλίγα εἶναι ἔκεινα τῶν δποίων ἀνατίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. ’Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἔκεινους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοιντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων οἵτινες ἤξιοιντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἀνδρα ποιὸν ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π.Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π.Χ. ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἄγροὺς τῆς Κρεμώνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὅλως καὶ κατ' ἴδιαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἄγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ’ ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π.Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὁριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ’ ὁ Ὁκταβιανὸς εὐνοϊκῶτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητήν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μαικήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π.Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π.Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵνανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὄποια ὡμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὄποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εύρισκε τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλιάσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἡθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρενδήσιον ἀπέθανε μετ’ ὀλίγον τῇ 22^ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ ὀστᾶ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἐξῆς διστίχου, ὃπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδὴ : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκάς (βουλικὰ ποιήματα), ἄγροὺς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετά τὰ ποιημάτια ἔκεῖνα, τὰ **Κατά Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἀξιον ἔργον τοῦ Οὐεργιλίου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἑτῶν (41 - 39 π.Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὅποῖα συνήθως **'Εκλογαί** (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὄποίου ηγχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὑρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικά δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεόκριτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαιτῶν ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βούκολικά ἐποίησε τὰ **Γεωργικὰ** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἔργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὄποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π.Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ δρθαλμῶν τὸν **'Ησίοδον** ("Ἐργα καὶ Ἡ μέρα")· Ἀλλὰ τὴν ὅλην, τὴν ὄποιαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἀλλῶν **'Ελλήνων** καὶ **Λατίνων** συγγραφέων: **'Αριστοτέλους**, **Θεοφράστου**, **Λουκρητίου**, **Κάτωνος**, **Οὐάρρωνος**. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποίηματα.

Ἡ Αἰνειάς. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἀμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικήν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲν μάθους καὶ ἴστορι-
κὰς παραδόσεις. 'Εξ ἀλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν
εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο
εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἥν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι
ἥρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντὰ
εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς 'Ελλάδος λάφυρα, ἔκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς
'Ελληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των
ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς "Ελληνας, ἄλλοι δὲ εἰναι χρο-
νογράφοι ἀπλοῦ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ χά-
ριτος ἄκμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν
δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ
τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος
ἐθνικόν. 'Η Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα,
μὲ τὸ ὁποῖον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής ὅντως ἡ ὑπόθεσίς του,
ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι
καλλίστη. 'Εξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής ὅχι μόνον διὰ τὴν
ἀρχαίαν φήμιην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ
εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγού-
στου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ιουλίων, γινο-
μένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ιούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. "Ἐπειτα
εἰς τὴν Αἰνειάδα ύμνεται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ
πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὔσε-
βειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ" Εθνους. Διὰ τὴν
σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του,
ἔμιμήθη δὲ τὸν "Ομηρον, οὗτινος τὴν μὲν Ὁδύσσειαν ἥκολούθησε ποιῶν
τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συνάπτων
οὕτω δύο κάλλη εἰς ἐν ποίημα. Παρ' Ὁμήρῳ εύρισκομεν μόνον τὴν γνω-
στὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (γ 306 κ.ἔξ.) :

ἢδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἥχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παίδων παίδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ 'Ομήρου εύρισκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέ-
σεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίχορος (622 - 533
π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς
'Ιταλίας εἶναι δ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. 'Από τοὺς περὶ τὸν Ζον π.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. 'Από τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἦτο δὲ ἀρκετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του Bellum Poeneicum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφιξιν.

'Η Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγώνων εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἀρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (fortuna urbis). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἐρμηνεία γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνεάδι, ἡ δοίᾳ εἶναι διαπεποτισμένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι, δῆπας ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. 'Η θεία πρόνοια ἡθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὃν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἀρξουν τοῦ κόσμου. "Οργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ είμαρμένης (fatum ἢ fata) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. 'Ακολουθεῖ οὕτος τὴν ζήσην, τὴν δοπίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτῆν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι σιντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. 'Ενίστε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. 'Αλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηνεκὴς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὔσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (= εὔσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζει.

'Ο ποιητὴς εὐαίσθητος ὃν καὶ εὐγενής διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὔσεβειας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Ούεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἔκινησε τὸν θυμασιὸν τῶν συγχρόνων. ‘Ο Προπέρτιος (2, 34, 65), λέγει : Cedite Romani scriptores, cedite Graii! / nescio quid maius nascitur Iliade. (ὑποχωρήσατε Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε “Ελληνες! ἀγνοῶ τί μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

‘Η Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνεδήσιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἥθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύσῃ αὐτός. ‘Η ἀπαίτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἔξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, δπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἔκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπὼν, ἀφ’ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνείας, ἀνὴρ εὔσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν δργὴν καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ηρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς δργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ηρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὔτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι δι στόλος τοῦ Αἰνείου, διν ἡ μοῖρα ἔχει δρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν ’Ιταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαιρετικὰ εύνοουμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. ’Επὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ηρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, δὸν πείθει μὲν παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγη-
νευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. 'Ἐγείρεται τότε σφο-
δρὰ τρικυμία: τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαί-
νονται καταποντισθέντα. 'Αλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ
ὅποιου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπάυει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν
γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς
Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. 'Η 'Αφροδίτη
πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία
διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυ-
χάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὄμαδα τῶν κατα-
διωκομένων Τρώων, οἵ ὅποιοι θὰ γίνουν ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ
ἀρξῇ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην δὲ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην
ἐξέρχεται εἰς ἔξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὥραιοτάτη, λυτὴν
ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τέξον ἐπὶ τοῦ ὕμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν
Αἰνείαν ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης
ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἡς τὴν ἴστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται.
Ἐπίσης δὲ ἀγγέλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἑταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπο-
λεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. 'Η κυνηγέτις ἡτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ
θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὕτη ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ
βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θέον.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, δῆλοι ἐργά-
ζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρας εἰσελθόντες
ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνάς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν
πόλεμον εἰκονιζούσας. 'Αναθαρροῦν, δὲ ἡ βασίλισσα Διδὼ μεγαλο-
πρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ
ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἔκεινην
τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρ-
τύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπη-
κόων της πρὸς αὐτούς. 'Η βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην
πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφοράν, τὴν ὅποιαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφα-
λείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα,
ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγός
των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾶ γνωστὸν ἔαυτὸν δὲ ἥρως, ὃς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. 'Η Διδώ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρως, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν δόδηγεν μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ δὲ 'Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου 'Ασκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. 'Η Διδώ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς 'Ιούλου, δῆπας δονομάζεται δὲ 'Ασκάνιος, τὰ δῶρα, ἤτοι ἐσθῆτα τῆς 'Ελένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν 'Ιουλὸν ἀγνοεῖ ἡ δυστυχής βασίλισσα τίνα ίσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔχακολονθεῖ, τοῦ δοιοῦ 'Ιώπα μὲ τὴν λύραν του ἀδοντος. 'Η Διδώ δὲν ἀκούει τὸ φῆμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν "Ἐκτορα, τὸν 'Αχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. 'Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ "Ελληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τραικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος δὲ ἵππος; ἦτο ἀφιέρωμα; ἦτο δόλος; 'Ο ιερεὺς τοῦ 'Απόλλωνος Λαοκόων ἴκετεύει τοὺς Τρώας νὰ μη εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτὸν τῶν ἔχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὁδηγοῦν νεαρὸν "Ελληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος δὲ Σίνων, δστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἔαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ "Ελληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν 'Αθηνᾶν καὶ ἐπαναρθώσουν τὴν γενομένην αλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγήν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν δὲ ἵππος εἰσέλθῃ, ή Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν 'Ελλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρώες τοὺς πλαστούς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἀμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα του Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἔχθροι. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἰδε καθ' ὅπον τὸν "Ἐκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. 'Η πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦ λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸν ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ δρόποιου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὅπου εἶχον καταφύγει ἡ 'Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες τῆς, ὡς περιστεραὶ ἐν θυλλῇ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. 'Ο Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰγαλωσίαν. 'Αλλ' ἡ 'Αφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὅλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. 'Η "Ἡρα ξιφήρης εἰς τὰς Σκαιάς Πύλας βιάζει τοὺς "Ελληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ "Ἐκτορος. 'Αλλ' ὁ πατήρ του 'Αγχίστης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἴκεσίαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρέούσης οἱ στεναγμοί. 'Ο 'Αγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ 'Ιούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρ διάφτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. 'Αναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ὕμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν γεῖτον κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν "Ιούλον. 'Η Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην ὁ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα της ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μάτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἀφίξιν του εἰς τὴν 'Εσπερίαν, εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. 'Ο Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὅρη.

Βιβλίον III. 'Ο Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσαρμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν

δποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἔρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἄπο τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς δποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινὼ καὶ αἱ ἄλλαι "Αρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων σώματα δὲ πτηνῶν, χειρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ "Αρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν δποίων αὔται ήσπαζον ὅσην τροφὴν ἡδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὼ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἄποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ "Ακτιον, ὃπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἔκεῖθεν ἄραγες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα δ Αἰνείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ "Ἐκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. 'Ο "Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. « Θὰ καταπλεύσῃ δ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορᾶς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἰναι τῆς ἀναπαύσεώς του δ τόπος ». 'Αφ' οὖ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν δ "Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλάς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλλέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὁδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ

τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσου δὲ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδὼ διήγησις.

3
ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

Ὑπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
 Italiam fato profugus Laviniaque venit
 litora, multum ille et terris iactatus et alto
 vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
 multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
 inferretque deos Latio, genus unde Latinum
 Albanique patres atque altae moenia Romae.
 Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
 quidve dolens regina deum tot volvere casus
 insignem pietate virum tot adire labores
 impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

5 { now

10

Στίχ. 81 - 123

Καταγιγίς.

Haec ubi dicta, cayum conversa cuspide montem
 impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
 qua data porta, ruunt et terras turbine perlant.
 incubuerit mari, totumque a sedibus imis
 una, Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
 Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
 insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

85

2

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether
 praesentemque viris intentant omnia mortem
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra
 ingemit et duplicit tendens ad sidera palmas
 talia voce referat « o terque quaterque beati,
 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere ! o Danaum fortissime gentis
 Tydide ! menè Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi ; tum prora avertit et undis
 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abruptas in saxa latentia torquet
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserable visu —
 inliditur vadis atque aggere cingit harenæ.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
 volvit in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat, aequore vortex,
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem iam fortis Achatae, ^{navem}
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 viceit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscent.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
experti; revocate animos maestumque timorem
mittite; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
(per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata, quietas 205
ostendunt; illuc fas regna resurgere Troiae.
durare et vosmet rebus servate secundis ».
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris: 210
— 150s.

Στίχ. 254 - 296

**Υπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούντων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
« parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. 260
hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
bellum ingens geret Italia populosque feroceς
contundet moresque viris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnante viderit aestas 265
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono :
imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiani clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinetus aenis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

‘Ο ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς “Ἡρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἔζωγραφημένων
καὶ δεικνυουσῶν ὄχτὼ σκηνάς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
 hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aénis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem
 lenuit, hic primum Aeneas sperare salutem 450
 ausus et adflictis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
 artificumque manus inter se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno 470
 Tydides multa vastabat caede cruentus,
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
Eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 dicit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

**Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδώ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἔχθρικὴν
στάσιν τῶν ὑπηκόδων της καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.**

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
« solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis :
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis :
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas ! equidem per litora certos
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
si quibus electus silvis aut urbibus errat ».

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

‘Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte 15
aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 - 56

‘Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoön ardens summa decurrit ab arce
et procul : « o miseri, quae tanta insania, cives ?
credits avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvum 50
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στίχ. 199 - 233

‘Η περιπέτεια τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoön, ductus Neptuno sorte sacerdos,
solemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectoris quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardantisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsangues. illi agmine certo
Laoconta petunt; et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur   230
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamat.

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτόρος, καθ' ὑπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.   270
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli   275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppis ignis ;
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios ! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces :   280
 « o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae ? quibus Hector ab oris
 exspectate venis ? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus ! quae causa indigna serenos   285
 foedavit voltus ? aut cur haec volnra cerno ? »
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore dicens
 « heu fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.
 hostis habet muros ; ruit alto a culmine Troia.   290
 sat patriae Priamoque datum ; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates :
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere

- 295 magna, pererrato statues quae denique ponto ».
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

**‘Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ὁ θάνατος τοῦ Κοροίβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
ecce trahebatur passis Priameia virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
410 hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danaï gemitu atque erectae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
adversi rupto ceu quondam turbine venti
confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
Eurus equis ; stridunt silvae saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
apparent : primi clipeos mentitaque tela
agnoscunt atque ora sono discordia signant,
ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit ; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
dis aliter visum.

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum   510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum,   515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit.   520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit.   525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucus. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta.   530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis,   535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequ quam umbone pependit.
cui Pyrrhus : « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 - 751

‘Ο Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ ὅποια καθ’ ὁδὸν γίνεται ἀφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos : 715
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluero ». 720
- haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ; 725
et me, quem dudum non ulla innecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ». 735
- hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
substiit, erravitne via seu lassa resedit ?
incertum ; nec post oculis est redditia nostris... 740
- quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ? 745
- Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti
per Troiam et rursus caput obiectare periclis. 750

Στίχ. 752 - 770

‘Ο Αἰνεῖας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἴκον του καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
755 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. hic undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
760 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
765 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec te comitem hinc portare Creusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum   780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas   785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem   790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

‘Ο Αἰνείας ἔξέρχεται εἰς τὰ ὅρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso.   795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras.   800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebaturque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Στίχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται
ὅ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἥν εἶχε προσορμισθῆ,
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αὔτανδρου.

- Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
 40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris :
 « quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
 heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea textit
 telorum seges et iaculis increvit acutis ».
 tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cinqique urbem obsidione videret.
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias victriciaque arma secutus
 55 fas omne abrumpit ; Polydorum obtruncat et auro
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
 auri sacra fames ? postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αἰνείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes ? ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
 Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebeae :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores 165
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Διάλογος Αἰνείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur et longo vix tandem tempore fatur :
310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
315 « vivo euidem vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromache ? Pyrrhin conubia servas ? »
320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »

**‘Ο “Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αἴνειαν, ἀφ’ οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπε-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
fata canit foliisque notas et nomina mandat.
quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
illa manent immota locis neque ab ordine cedunt ;
verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
impulit et teneras turbavit ianua frondes,
numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
nec revocare situs aut iungere carmina curat :
inconsulti abeunt sedemque odore Sibyllae.
hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
vela vocet, possisque sinus implere secundos, 455
quin adeas vatem precibusque oracula poscas ;
ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
illa tibi Italiae populos venturaque bella
et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

«Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
amitto Anchisen ; hic me, pater optime, fessum 710
deseris, heu tantis nequ quam erepte periclis !
nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
hinc me digressum vestris deus appulit oris.» 715
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
fata renarrabat divom cursusque docebat.
conticuit tandem factoque hic fine quievit.

αλλά και οι αρχαίες απονομές της εποχής αυτής. Η παραπάνω αναφερόμενη σε παραδοσιακές μεθόδους για την παραγωγή παραδοσιακών ποτών στην Ελλάδα δεν είναι απλά η μόνη μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα, αλλά η μόνη μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα που δεν έχει αποδειχθεί από την αρχαιολογία. Οι παραδοσιακοί ποτοί που παραγίνονται στην Ελλάδα είναι πολλοί και διαφορετικοί, αλλά τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα.

Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα. Τα περισσότερα από αυτούς είναι παραγόμενοι με βάση την παραδοσιακή μεθόδος παραγωγής ποτών στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). *arma* = *bella*. πρβλ. 'Ομ. Α, 1 *Μῆνιν* ἀειδε θεὰ *Πηληιάδεω* *'Αχιλῆος* 'Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus...* ἡ σύνταξις : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.* Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps* (πρβλ. στ. 6 *unde = a quo*) = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατινικοῦ γένους. 'Ο χαρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαίρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiām* = *in Italiām*, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὅμοιώς κατωτέρω *litōra* = *ad litōra*. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Itālus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *fatūm* (ἡ *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς είμαρμένης φυγάς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφήσας τὴν Τροίαν ἤλθεν εἰς τὴν Ιταλίαν. *Laviniaque* : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ *Italiām*, ὁ δὲ que εἶναι ἔξηγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουνίου ». Τὸ *Λαουνίον* ἐκτίσθη ὑστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἐντεῦθεν ὁ ίστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. *multum... iactātus... multa... passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (*ριπτασθεὶς*) καὶ *passus* (*παθὼν*) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ *venit*, τὸ *ille*, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' 'Ομήρῳ τὸ ὅ γε, διὰ νὰ κατα-

στῇ ὁ λόγιος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομ. α, 1 κ.έξ. "Ανδρα μοι ἔννεπε . . . δς μάλα πολλὰ πλάγχθη . . . πολλὰ δ' δγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἀλγεα. Τὸ illē ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ ρἱπταζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patiōr, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi supērum, θεῶν ιότητι, 'Ομ. ρ, 119. superum = superorum. ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρα τῆς φράσεως ἔρμηνεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὖσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεούς. saevae memōrem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνοῦς "Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 155. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὁσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαλτει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ὡς ἀν κτίση. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται πρὸς ὀριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἀν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἀν ὑποδηλοῦται ἀμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condīdi, conditūm, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουτίνου. inferretque = καὶ εἰσαγάγη.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἥτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἡθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἔξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albāniique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι)· οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἀλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη· ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἦτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musā. 'Ο "Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. Ὁμ. α, 1 Ἀνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα· ἀλλ᾽ ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἀξια πράγματα· πρβλ. Ὁμ. α, 10 τῶν ἀμύθεν. causas = τὰς αἰτίας δῆλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tot adīre labōres ὑποδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numen ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δῆλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntate = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας") ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ὁ Αἰνείας ἡναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ δόποῖον ἔμελλε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἢ τί (ἵδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· ἐίχεν ἢ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωδὸς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ὕδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐξῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγεκῆ δεινά, τὰ δόποῖα οίονει κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπάμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre· adéo labōres = ἀναλαμβάνων πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insīgnem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δῆλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωας εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adīre) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adīret) εἶναι ποιητική: animis, ἀφαιρ. in anīmis, πρβλ. τὸ ὄμηρο. φρεσσί, θυμῷ. caelestib⁹, δοτική, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί: irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὄνόματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene . . . irae? Ἐρωτᾶσι οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἴχε πρὸ δρθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἣτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἴπε ταῦτα (ὁ Αἴολος). 'Ο Αἴολος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἔκτελέσῃ πᾶν δ, τι ἡ "Ηρα προστάσσει. canum . . . montem = τὸ κοῖλον ὄρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομ. κ, 1 - 2 : Αἰολῆν δ' ἐς νῆσον ἀφικόμεθ'. ἔνθα δ' ἔναιεν / Αἴολος Ἰπποτάδης. conversa cuspide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἴολος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν δριζοντίαν. 'Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἴδους τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως δ' "Ομηρος· ε, 291.

82. montem impūlit = ἐπληξε τὸ ὄρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὄρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= porta στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἔξορμωσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθύς· διὰ τοῦ ac σημαίνεται, ἀμεσος χρονική ἀκολουθία. velut agmīne facto = οἵονεὶ ἀγήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. qua data porta· τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὅδε : qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt· ruo, rui, rütum, ruere = ὀρμῶ, ἔξορμῶ. turbo - inis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. ὄμαλ. = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. incumbo, cubūi, cubitum, -ere : 'Ομ. ε, 295 - 6 σὺν δ' Εὔρος τε Νότος τ' ἐπεσον Ζέφυρος τε δυσαής / καὶ Βορέης αἰθρηγενέτης, μέγα κῦμα κυλίνδων. 'Ο παρακείμενος (incubuēre) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt. totum (mare) a sedibus imis = ὅλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = ὅμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, δύμηρος. Ζέφυρος δυσαήγεις ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπει ὁ Βορρᾶς, δύστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor -ōris, ἄρσ. γ' = τρισμός. rudens - entis, ἄρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν δλῷ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.

88 - 89. eripiunt... ex osculis. Μετάφρασις τῶν δύμηρ. ε, 293 κ.ἔξ.: ... σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) / γαῖαν δμοῦ καὶ πόντον ὁράρει δ' οὐδανόθεν νῦξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. ποκ atra = νῦξ ζοφώδης. incūbo, (āvi, ātum), ūi, ītuī, āre = ἔξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes = συχναὶ ἀστραπαί. mico, -ūi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτὸν, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα δτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν δληγη φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ομήρω ε, 305 νῦν μοι σῶς αἰπὺς δλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. 'Ομ. ε, 297 καὶ τότ' Ὁδυσσηὸς λῦτο γούνατα. frigus -ōris, οὐδ. γ' = ρῆγος, κρύος : φόβος δς ἐμποιεῖ τὸ ρῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplēcis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit... voce refert. 'Ομ. ε, 298 : ὁρθήσας δ' ἄρα εἰπε πρὸς δν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. 'Ομ. ε, 306 κ.ἔξ.: τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἱ τότ' δλοντο / Τροίη ἐν εὐρείῃ· ἡ φράσις δηλοῦ τὸν ὕψιστον τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἰς.

96. oppetere mortem (δύμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydide, κλητ. τοῦ Tydides, ὁ Τυδείδης, δν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἄ καὶ ὁ "Ομηρος λέγει· δν δὴ ἐγὼ

κάροιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνείας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ δποίου θὰ ἐφονεύετο, ἀν δὲν ἥρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. Ε, 274 κ.ἔξ.). mene . . . non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἔαυτὴν τιθεμένη, ἦτοι μὴ ἐξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. 'Ως ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἔρωτημ. μορίου ne (ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς 'Ιλιακοῖς πεδίοις. occurcumbere = πίπτειν. occumbo, cubūi, cubitum, γ'.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ἔρε = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ δργάνου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλυτον).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνῆς (οὐχὶ πρὸς φόγον). ubi = ὅπου. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὃς ἐγγόνον τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἰδός ἐπιθετικοῦ δπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacēre, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. 'Ο δ' ἐνεστῶς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ δποίου δμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἄγδος καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέκθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ "Ὕπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. Π, 477 κ.ἔξ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς "Ιδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora . . . volvit πρβλ. 'Ομ. Μ., 22-23 : καὶ Σιμόεις, δθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galeae) / κάππεσσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένεος ἀνδρῶν (fortia corpōra virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβάίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Eἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς ὁ Αἰνείας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilone, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ

τῆς πρώτας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. *velum* = τὸ ιστίον, τῆς νεῶς δηλ. τοῦ Αἰνείου. *ferit* = πλήττει : τὸ ρῆμα *ferio* - *ferire*. ἐν τῷ *ferit* ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ *lacērat* = διαρρηγένει διὰ τὴν ὄρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. Ο, 626 : . . . ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης / ιστίῳ ἐμβρέμεται. *fluctus ad sidera tollit* = τὰ κύματα εἰς τὰ ἀστρα αἱρεῖ. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : Ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἀκρης.

104. *avertit*, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ *avertitur* = ἀποστρέφεται. *undis dat latus*, ἐννοητέα ἡ γεν. *navis* = *prora latus navis fluctibus oppōnit* = ἡ πρώτα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἔχθεται.

105. *insequitur cumulo . . . mons*. *cumulo*, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ *insequitur* : *cumulo* = *cumulātim*, mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὅγκῳ ἐπέρχεται. *praerūptus aquae mons* = ἀπότομον ὅδατος ὅρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως *mons* γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. *hi . . . his*, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. *hi* = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, *his* = τοῖς ἐν τῇ πρώτῃ. *pendeo*, *peperdi*, -*ere* = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. *dehisco*, -*hivi*, -*ere* = χαίνω, χάσκω. *terram* = τὸν πυθμένα· δὲ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὀργαν. ἀφαιρετικῆς *harēnis*, ἥτις διορίζει τὸ *furit* : *furit aestus harenis*. τὸ *furere* συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις *aestus* οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. 'Οραία ἡ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. 'Αντιγ. 586 κ.ἔξ. : . . . πόντιον οἴδμα . . . κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῖνα (= *harenis*).

108. *tris*, ἀρχαϊκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ *tres*. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. *Notus*, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ *Eurus*. *saxa latentia* = σκόπελοι λανθάνοντες. *torquéo*, *torsi*, *tortum*, -*ere* = στρέφω, σφενδονῶ.

109. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant Aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ Arae εἰναι αἱ νησῖδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. *dorsum*, ἐπεξηγεῖ τὸ *Aras*, μεγάλη ράχις, μέγα τμῆμα βράχου. *mari summo*, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevīa, εἰναι: ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὄνδρου. vada γενόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὡθῶ, διέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ ψάμμου περιζωννύει : agger ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycīos, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡνεμόνος των Πανδάρου (ἡ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi, vectum, vehēre = δχέω, δχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργυλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥτο ὅλος ὁ πόντος. a vertice = desuper, ab alto = κατ' ἀκρης.

115. magīster, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = πρηγής.

116. in caput, διμηρ. ἐπὶ κάρῳ = κατακέφαλα, πρβλ. ('Ομ. μ, 413 : ὁ δ' ἄρδ' ἀρνευτῆρι ἐοικώς / κάπτεσ' ἀπ' ἵκριόφιν. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἀνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργυλίω εὔρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τμῆσις καθ' ἔλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōbre vortex = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου r. vortex - īcis, ἀρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἥχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῆδε κακεῖσε). in gurgīte vasto = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : gurges - ītis. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικήν, ἐάν δὲ λίγους τῆδε κακεῖσε (ἐνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὔρυν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συζ. διμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες, καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι.

tabulae, σανίδες τῆς νεώς πρβλ. 'Ομ. μ, 67 : πίνακάς τε νεῶν Τροια gaza = Τρωικός θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἐλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliōnēi, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. 'Ιλιονέυς καὶ κατωτέρω "Αβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ 'Ομήρου. 'Αχάτης δὲ καὶ 'Αλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. 'Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· 'Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagībus = laxatis compagībus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. omnes, δὴ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicum = exitiōsum = ὀλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἔδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὡστε ἵσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilābi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. "Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύνονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ malōrum (= antiquōrum malōrum = τῶν πρὶν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἵσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ, 208 : «^τΩ φίλοι (= o socii), οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονες είμεν» (neque enim ignāri sumus ante malorum). τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμιμήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. gravīdṛā, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ, 209 : οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et... vos et... Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : vos enim iidem estis, qui et ... rabiem Scyllaeam = ad rabidam Scyllam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράλληλον τὸ ἐλλην. βίη 'Ηρακληή... 'Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ accestis (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ scopūlos. penītus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βάθη

των ἀντηχοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ, 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ / δεινὸν βεβρύχει.

201. Cyclopa saxa εἶναι litus Cyclōpum saxōrum in Siciliā, ἡς τὰς ὅχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβετε θάρροις· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν· experīor, expertus sum, - īri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsān = ἵσως. Τὸ μόριον forsān, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἢ πρὸς ὅριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν δῆμην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' 'Ομήρω μ, 212 : καὶ πον τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ : ἀλλ' ἥδυν τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

204. per tot discrimīnā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discrimīna rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decretā oracūlis et augurīis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. Β, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secundae = ἡ εύτυχία.

208. curis ingentībus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὡν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitātus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltū simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωνύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapi busque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. 'Η δῆμη φράσις ἀναλύεται ὡδε : accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futuras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. Ομ. Θ, 38: τὴν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu... serenat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι δλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψυχε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα: σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψυχε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης: ἥτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuēre = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, ὁμηρ. Κυθέρεια: ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὃπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν πάραδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immota tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἶχεν εἴπει: quae te sententia vertit? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἔξ δινομαστ. Lavinium. sublīmem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δ, τι εἶχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, ὃτε παρεπονεῦτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἵ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπειδή: remordet ἀντὶ τοῦ iterum, itērumque mordet: non cessat mordere, εἶναι ἴσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶσε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὁ ἵσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὃπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς.

264. contūndet = superabit, vincet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, -ere = συντίβω. mores . . . ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἵδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι· ἡ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει) : ἡ πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἐλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. III, 29, 2 « ἡμέραι . . . η-σαν τῇ Μυτιλήνῃ ἑαλωκνίᾳ ἐπτά ». Οἱ Ροτοῦλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντε-πεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, cūtōs δ' ὁ ἄγων εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic. at, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προστ-γορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενὸν κατὰ δοτ. καθ' ἔξιν πρὸς τὸ cui. 'Ο πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου καταγωγῆς τῆς Ἰουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

268. Ilus, οὕτως ἔκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρωός. res Ilia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν : περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. εἰς τὴν Ἀλβανὸν Ασκάνιος). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουΐνου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam . . . Albam, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαικὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς

bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἵσχυρῶς. mutu-
niet = θὰ δύχυρωσῃ, ἥτοι δύχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὐθὺς,
ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνείας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη,
ὁ Ἀσκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. Σημείωσον
τούς ἀριθμητικούς συνδυασμούς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur
(ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana,
ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ
βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἔστιάς.

274. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυοφοροῦσσα· πρόκειται ἐνταῦ-
θα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἥτις ἡναγκάσθη
νὰ γίνη ἔστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος
τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ
δίδυμα, ἥτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. proles, is θ. = ἔκγονος, γόνος,
τέκνον. Ilia = Troiana : εἰναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δνομα τοῦτο φαίνεται
μετάφρασις τοῦ ἑλλην. Ρέα Ἰδαία ("Ιδη = δάσος, silva ")· οὕτως δνομά-
ζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθή-
λασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα
καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι,
τῷ δέρματι. tegmen, īnis οὐ. (tegimen, īnis) καὶ tegmentum, i (te-
gimentum, i). fulvo = τῷ ξανθῷ. tegmīne (= pelle) laetus = ἐπὶ¹
τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῇ (ὁ Ρωμύλος)
τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ.
Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = Ἀρήια, ἀπὸ
τοῦ Mavors, δστις εἰναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars ("Αρης), οὗ υἱὸς
ἥτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine =
ἀπὸ τοῦ δνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ
metas (= terminos) καὶ εἰς τὸ tempōra. sine fine = infinitum.
τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα.
Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὠρισμένα καὶ οὐχὶ περισ-

σότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὖ;) = ἀλλὰ μήν· καὶ διὰ τοῦ quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὡργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) dominos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. 'H toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrevi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετῆρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικὸς καθαρμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assaraci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος τοῦ Ἀγγίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycenae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. 'H Ἐλλὰς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. servitio premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησίᾳ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominabitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi-orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἀργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominabitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἀργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἔξυμνησιν τοῦ Αύγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς υἱοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὅστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὡκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρων θὰ δρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : δ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. spoliis onūstum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἡγάπησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν "Ηραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὕτος ὁ Αὔγουστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἔξυμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἰναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. posītis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides : ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστία (Vesta) εἰναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus . . . Κυρῆνος εἰναι ὁ Σαβινικὸς "Αρης, ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἴδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὗτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῆνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, δοστὶς ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρωας. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεψιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὑφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἴναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὃν

τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἔπειτα ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ, δεῖται διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ χράτος τῶν Ρωμαίων. *dirus, a, um* = φρικτός. *ferro et compagibus artis*, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ *ferrēis compagibus artis* = σιδηραῖς σφιγκταῖς (= *artis*) συναρμογαῖς.

294. *Belli portae*, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, δεῖται ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐκλείστο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείσθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρηκτῇ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. *Furor impius* = ἡ ἀσεβὴς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). *intus* = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. *centum vinctus aenīs nodis* = ἐκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. *vinctus, παθητ.* μετοχὴ τοῦ *vincio*, *vinxi, vinctum, vincere* = δένω. *post tergum* = ὅπισθεν. *aēnus, a, um* = χαλκοῦς. *παρὰ τὸ aēs - aeris* = χαλκός.

296. *fremet horridus ore cruēto* = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἴματηρ ὡς τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγησιν. *frēmo, -ūi, -itum, -ēre* = βρέμω, φρυγάτομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493.

441. *lucus, ἄρ.* = ἄλσος. *fuit, ἢς* μεταφρασθῇ διὰ παρατατικοῦ. *laetissimus umbrae*, τὸ ἐπίθετον *laetus* συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. *quo primum . . . signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων*: quo loco (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα) *Poeni iactati undis et turbine effodēre primum signum. effodio, -ōdi, -ossum, -ēre* = ἀνασκάπτω. *signum* = *omen* = σημεῖον, οἰωνός.

444. *monstrarat* = *monstraverat*, ὑπερσ. τοῦ *monstro* α' συζ. δόμηρ. = δεικνύω. *caput acris equi ἐπεξηγεῖ* τὸ *signum* = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς Ἱππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν Ἱππου.

444 - 445. *sic nam* = *nam sic. fore* = *futūram esse*, οὖν ὑποκείμενον τὸ *gentem*, κατηγορούμενον δὲ τὸ *egregiam bello et facilem victu*: *victus - us (vivo)* = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· *facilem victu* = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ δόμηρ. Z 138, δ 805: θεοὶ δέῖα ζώοντες). *ēgrēgius, a, um (e - grex)* = ἔξαιρετος, θαυμάσιος.

446. Sidonīa : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτεύούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, δτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῇ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταιόν)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - īnis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aēnea surgebant limīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. neخæque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἥδύνατο ὁ ποιητῆς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἥσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὄποιον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἥσαν), ὅπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρω foribus cardo stridebat aēnis ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aēnae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - īnis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας)· strīdo, -di, -ere = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aēnae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aēnis. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aēnea, aere neχæque, aēnis.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προσήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἥγνει πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. leniit, παραχ. τοῦ lenio δ' συζ. ὅμ. = πραύνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub . . . templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν ὁπίαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὅμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. regīnam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων. opperior, - perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένων. Ὁ ποιητῆς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῇ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἥτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456. mirātur (= θαυμάζει), ἔξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificum manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ δποῖοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opēra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἔργῳδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπίθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἔζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. δργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους: δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν δποίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἔτερος τῶν Ἀτρειδῶν (Ἀγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρησκήδα, ἀφ' ἔτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constītit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἰδοὺ ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δνομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtūti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemiā = τὰ ἔαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrīmae, ἔξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālia = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἀνθρωποι ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἀλλων. Συγγενεύει κατ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortālia tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θυητῶν (mortālia) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἡθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἔαυτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὄργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. 'Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἔξεγειρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. anī-mum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, pavī, pastum, pascere = βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa gēmens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat = βρέχει largo flumine = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων). πρβλ. Ὁμ. I, 570 δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ θ, 522 δάκρυ δ' ἔδενεν ὑπὸ βλεφάροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι εἰναι ἔξωγραφημέναι εἰς τοὺς στίχους τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύουν δόκτῳ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα ζεύγη, τὰ ὁποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac . . . hac (στίχ. 467 - 468), hinc . . . parte . . . alia (469 - 474) : ἥτοι νίκην τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν "Εκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3), τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὗτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κείται ἡ λέξις καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugērent . . . premēret Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ "Ελληνες, ἐπιεζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ νεότης.

468. Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες), instāret curru crīstātus Achīlles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Ρῆσος : Θρᾶξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵππων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἴδε Ὁμ. K, 334 κ. ἔξ. tentorīa nivēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὁθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὁθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἡρωικούς χρόνους ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

470. primo somno prodīta = κατὰ τὸν πρῶτον ὅπνον (ὅστις εἶναι

καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, δστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἥλασσεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἑλληνικόν).

473. prius quam gustāssent . . . bibīssent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἔκυριεύετο, ἐάν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἥθελον γευθῆ χλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἥθελον πίει ὑδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabūlum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος: οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν φοῖ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἑκάλον Σκάμανδρον.

474. Troīlus = ὁ Τρωίλος : ἡτο νιὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεισε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ "Ομηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεισεν ὑπτίος εἰς τὰ ὄπίσω ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὅποῖον οὕτως ἐκενώθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ ὅποια ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὅποιαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματός του.

477. tamen = δμως, ἀν καὶ ἡτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. pulvis, ēris, ἀ. καὶ θ. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένω.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinībus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ere = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. peplumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἡτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλλήνιδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος. τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἀνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos . . . tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὁφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ. ἐ., δὲν ἥκουε τὰς ἱκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν. τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptavērat (εἶχεν ἐλκύσει). 'Ο "Ομηρος ἐν' Ἰλ. λέγει δτι τὸ πτῶμα τοῦ "Εκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. 'Ο Οὐεργίλιος, δστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ' Εὑρίπ. καὶ Ἐννίω, λέγει δτι ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἱκέτης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ (exanipsum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπώλει ὁ 'Αχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gemītum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χειρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἱκέτης.

488. Se quoque principib⁹ permīxtum agnōvit Achivis = ἔσαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἔξ 'Ανατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μάυρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἥλθον καὶ αἱ 'Αμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ 'Αρεως. Αἱ 'Αμαζόνες κατέκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμόν· ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, διν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξειρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurrēre = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὐσια)· ὁ "Ομηρος (Γ 189) λέγει Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἔξι αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἴχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀγάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγένθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι της. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα: τὸ θῆρας τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solvīte corde metum, ἀντὶ solvīte corda metu = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condicō, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni nov̄itas = τὸ νέον τοῦ βασιλείου. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνδὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ κισχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιαῦτα νὰ μηγκανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περὶ ληπτικῶς ἀντὶ custodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν, δηλ. τῶν Τρώων. ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ πεσεῖο) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἄνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.

567 - 568. obtūsa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ēre = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος. adēo . . . tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἢτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianōrum factā nesciāmus). nec tam aversus Sol . . . = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δηλ. ἔζευγμένους ἐλαύνει (iunctos ducit), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνει διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyria ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια: Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ κεῖται ἡ χώρα μας

τόσον μακράν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἥλιου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὡστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperięam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται *Saturnia arva* = *Saturnia tellus*, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν *Saturnum*, ὅστις ὑστερὸν ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἐλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος "Ερυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (*Venus Erycīna*). *optatis* = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ *tutos opibus*, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. *iuvabo*, μέλλων τοῦ *iupo* = βοηθῶ. ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ *dimittam*, ἐν δῷ χρονικῶς προηγεῖται.

572. *voltis et* = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. 'Η ἐρωτηματικὴ πρότασις *voltis . . . considere* ίσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (*si voltis κ.λπ.*), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : *urbem . . . vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὅμοῦ μετ' ἔμοῦ. consido, sedi (sidi), sessum, ere ἐγκαθίσταμαι.*

573. *urbem quam statuo . . . est*, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὅδε : *urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ίδρυω. subducitē navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.*

574. *Tros Tyrīusque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractabitur, habebitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἔμοῦ.*

575. *noto compūlsus eodem. Tὸ noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς· ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὁφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὁσθεῖς.*

576. *adforet = adēsset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.*

577. *lastro, α' διέρχομαι, παρέρχομαι, διατρέχω.*

578. *si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἦν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Tὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατωκημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.*

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙ

Στίχ. 13 - 20

13. *Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποχρουσθέντες δῆλοι. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν.*

14. *ductores Danāum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν. tot annis = τοσούτων ἐτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δῆλοι τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.*

15. *instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος δρους. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχανᾶσι Παλλάδος (ὡς λέγει ὁ Εὔριπίδης ἐν Τρωάσιν)· ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειός ('Ομ. θ, 493 : τὸν Ἐπειός ἐποίησε σὺν Ἀθηνῇ).*

16. *aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἐξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt) abiēte costas. secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομένης ἐλάτης, ἦτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiete ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.*

17. *votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse simūlant = προσποιοῦνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα νονεο, νονι, votum, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. fama vagātur ἡ φήμη διαδίδοται.*

18. *huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latéri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ. delēcta virum (= vivorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρᾳ.*

19. inclūdo = ἔγκλείω. penitus, διορίζει τὸ complent· complēo β' συζ. δύμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterus, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. armato milite, περιληπτικὸν ἀντὶ armatis militibus = ὥπλισμένων στρατιωτῶν.

Σπίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, θτε δηλ. εὐρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πράξουν. ante omnis, ἐπιτέίνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκολουθοῦν τὸν Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου.

41. ardens, δηλ. irā = καιόμενος δργῆ. decurro, - eūcurri καὶ - curri, - cursum, - ēre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι. summa ab arce = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου) ἀπὸ ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ κατοπτεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῇ τοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδὴ παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρότασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν ταραχὴν τοῦ Λαοκόντος.

43. avectos, παραχ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse· avectos (esse), ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ credītis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροὶ πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne credīte = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo = στεροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulixes ? = οὕτω (= τόσον δλίγον) γνωστὸς εἰναι ὁ Ὁδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὔτη ἡ μηχανή· ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ δρθαλμῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἥτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἣς ἥδυναντο οἱ ἔχθροι νὰ κατοπτεύσουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη.

47. inspectūra, ventūra, μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύ-
σῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς
πόλεως.

48. alīquis = aliis quis = ἄλλος τις. error - ὥρις = δόλος (δις
εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔγει).

49. et = et etiām = προσέτι καί. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος
ό στίχος παρουμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν
τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. validis - viribus
(παρήχησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ.
in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam
compagībus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὅδε : in alvum feri (= equi)
curvam compagībus (= curva compāge lignorum contextam) =
εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατα-
σκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ēre =
συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūssō = τῆς κοι-
λίας ἀνασεισθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae =
insonuēre quid cavum = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατη-
γορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὅδε : si fata deum (= deorum)
non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non
laeva (= stulta = μωρά) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν,
αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὔριπίδης.

55. impulērat, δριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως
εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν καὶ διαλύειν
τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θά-
ἔμενες)· ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα
ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως
γενομένην μετὰ τὸ προηγγέν Troiāque nunc stareτ· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ
πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. *Hic = tum. aliud, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. maius = μεῖζον. multo, συναπτέον τῷ magis tremendum = πολὺ περισσότερον φοβερόν.*

200. *obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicior (ob - jactor) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προθέποντα, μὴ προσδοκῶντα.*

201. *ductus sorte = λαχών κλήρω, κληρωθείς· ἐκληρώθη ἵερεὺς δὲ Λαοκόδων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δόποιαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἔξι εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἵερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος, εἶχε καταπετρωθῆν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του τὴν ἀποβίτασιν τῶν Ἐλλήνων.*

202. *taurum macto = ταῦρον ἵερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēmnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ᾧν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.*

203 - 204. *gemini . . . immensis orbibus angues = δύο ὅφεις μὲν ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Τὸ alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus = ἥσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὅφεις νὰ φαίνωνται). horresco, horrui, - ēre = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.*

205. *incumbunt = ἐπισκήπτουν. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον δγκον τῶν ὅφεων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἥνωμένοι.*

206. *arrecta = ἡνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλούς ἐπιστεύετο δτι φέρουν οἱ ὅφεις λόφον.*

207. *Τὸ ἐπίθετον sanguinēdæ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Ὁμέρω B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.*

208. *pone legit pontum = δημιουργεῖ τὴς θαλάσσης. sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinūans. immensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumīne = δι' ἐλιγμῶν.*

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ήχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). 'Η προσέγγισις τῶν ὅφεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἔχοντας ύφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτίας. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἰναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὅφεις). sibilla ora = τὰ συρίτοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsāngues = ὡχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὡχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλω φόβω κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens uterque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὅφεων περιβαλῶν. natorum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ impicare εἰναι ἴδιον ἐπὶ τῶν ὅφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἡ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἐπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripiο = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligο = δένω, περιβάλλω.

218. medīum = medium corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξις τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φοιλωτὰ νῶτα. 'Εν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλήν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῦ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὅφεων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἥσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἥσαν οἱ ὅφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν δύσφυν τοῦ ἀνδρὸς (*bis medium amplexi*), δις δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul . . . simul = ἄμα μὲν . . . ἄμα δέ. divello, - elli, - ūlsum, - ēre = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, -ēre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. saniē atroque venēno = σιάλω καὶ μέλανι (=θανατηφόρω) ίῷ (τῶν ὅφεων). ίχώρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δήγματα τῶν ὅφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέχοντο.

223. qualis mugītus (ἐννόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. Ὁμ. Γ, 403 : αὐτῷ δὲ θυμὸν ἀσθεῖ καὶ ἥρυγγεν, ὡς ὅτε ταῦρος / ἥρυγγεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et ... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἂν πληγτόμενον ἐμυκάτο. 'Ο μῦθος τοῦ Λαοκόδοντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὀραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὅφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. 'Ως ίδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρον, Ποιλύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργάλιον καὶ ἂν ἐπομένως εἶχον ὑπ' ὅψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. 'Η διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόν » περὶ τῶν δρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἔξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκοῃ, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος Z, 297 (Αἱ δ' ὅτε νήδον ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκοῃ). lapsu,

ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλίσθησις: lapsu diffugunt = labuntur, serpunt· δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς ὅφεις.

226. saevae = iratae. Tritonis - idis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια · Αθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἴκονίζετο ἡ Αθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora = τρέμοντα (ἐξ ιεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἴσχυρότερον, τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἔκεινοι εἶχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὥργισμένης Αθηνᾶς.

229. insinuat, ἀνεύ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas sceleris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Αθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἀξιον ὅντα (τῆς ποινῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit ... intorserit : αἱ ἀναφορικαὶ αὗται προτάσεις εἶναι αἰτιολογικαί : δις (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο ... καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equum sacram e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. robur, ὄρις οὐ. ξύλον δρύνον. cuspide = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latéri = in corpus, in latus.

232. ducendum . . . oranda, ἐνν. esse, γερουνδῆβα ἐκ τοῦ conclamant ἔξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἦτοι templum, simulacrum = τὸ εἶδωλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὸν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾶ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. mortali- bus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὄργ. divum = deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὕπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ēre = ἔρπω, ὀλισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ίδοι.

270 - 272. Ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundere fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἰδον ἐλκυσθέντα. biga, ae θ. καὶ bigae, ārum πληθ. (ἀντὶ bijugae) διζυγία, συνωρίς.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἑλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἡ habens per pedes tumentis lora traiecta. Ὁ ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ δφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν ὁ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. Εάν ὁ "Εκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ίώ μοι ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἵος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redēo· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ιστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὐ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν exuviae - arum = τὰ σκῦλα. exuvias indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόχου.

276. puppibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν Ρ. πρβλ. Π., 122 - 123 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ /νητ̄ θοῆ: 0,704: "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεός ἤψατο ποντοπόδοιο καὶ Χ., 374: "Εκτωρ ἢ ὅτε νῆας ἐνέπροσεν πυρὶ κηλέῳ. iaculor, ἀποθ. α' ἀκοντίω, βάλλω.

277 - 279. squalentum barbam ... gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτορος. squalēo = αὐχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχμηρὸν γένειον. concrētos sanguine crines = πηκτὴν αἷματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἡ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη. 'Ομ. Χ., 371.. οὐδὲ' ἄρα οἱ τις ἀνοντητή γε παρέστη καὶ 375 "Ως ἄρα τις εἴπεσκε καὶ οὐτίσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγο-

ρεύειν. *ultra*, ἐπίρρ. = αὐτοθελεῖ, ἔκουσίως. *flens ipse* = κλαίων καὶ ἐγώ αὐτός, δπως δηλ. δ "Ἐκτωρ (271 effundere fletus). *exprōno* = ἔξάγω.

281. *lux* = *salus*, ώς δ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φώως. *Teucrum* = *Teucrorum* = Τρώων.

283. *exspectāte*, κλητικὴ καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν *Hector* ἀντὶ δύομαστ. *exspectātus*. *ut* = πῶς (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην).

285. *aspicīmus te* = σὲ παρατηροῦμεν. *defessi* (*cladībus*) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286-287. *foedo* = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. *ille nihil*, ἐνν. *respondet*. *nec me ... morātur* = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (*vana quaerentem*), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. *fuge* = φεῦγε. 'Ο Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Ἐκτορα προτρέποντα τὸν Αἰνείαν νὰ φύγῃ ζητεῦ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. *erípe te* = ἔξαρπασον σεαυτόν. *his flammis* : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. *ruit alto a culmine*· δ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκρης" *Ilios aἰπεινή*. *culmen*, *īnis* οὐσ. συν. *cacūmen*, *īnis* οὐ. κορυφή, ἄκρα.

291. *sat ... datum*, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. *hac* = *τῇδε* = *τῇ ἐμῇ*. *etiam* = βεβαίως.

293. *sacra*, ἐνν. τὸ *sua* ἀπὸ τὸ ἐπόμενον *suos*. *sacra* δὲ εἶναι τὰ ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα *vittas* (στέμματα), *Vestam* = τὴν 'Εστίαν καὶ *ignem* (τὸ πῦρ). *penates* εἶναι οἱ *penātes publici*, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *penates privātos* (*domesticos*), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. *Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν* 'Εστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. *comites fatorum* = ἀκολούθους τῶν πετρωμένων, τῶν περιπετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὡρισεν εἰς σὲ ἡ είμαρμένη.

295. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : *quae* (*moenia*) *ponto pererrato statuē magna*. *ponto pererrato* = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. *statuo*, *ūi*, *ūtum*, *γ'* = ιδρύω. *magna* = ἔνδοξα.

296. *sic ait et ... effert* = ταῦτα λέγει καὶ ἔξαγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντί : ταῦτα λέγων ἔξαγει.

297. *effert*, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : *per somnum*

mihi, videtur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἐστίας ἀπήτει στέμματα (vitas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ δόξεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰώνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὃπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ Ἱερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu! nihil invitatis fas quamquam fidere dīvis. invitatis dīvis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν διὶ ή τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspīrat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, -ere = ἀναπετάννυμι. crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτήν, διερριμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἴχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἦν Αἴας ὁ Ὁιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡς ἤτο ἱέρεια, ἡτίμασε, δὲ ὁ καὶ ἐτιμώρηθη κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἀλγός, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της, ἐπειδὴ οὐδεμᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coērbabant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δῆλ. δεσμίας ἀπαγορένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὁ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύ-

νατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ.* = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus). *densus, a, um* πυκνός, ἀθρόος.

410. *delūbri* = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. *telis nostrorum obruīmur* = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραχικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβουλεύει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν ὅπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruīmur λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομήν. *miserima caedes* = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἴκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφονεύοντο).

412. *facie . . . errōre, ἀφαιρ.* τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. *tum* = εἰτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. *gemitu* atque *ereptae virginis ira* = cum gemērent atque ob eruptam virginem irascerentur. *gemitus, us ἀ.* στόνος, στεναγμός, λύπη, βαρυθυμία.

414. *undique* συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. *collecti* = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. *Aiax* = Αἴας δ 'Οιλέως.

416. *rupto turbine* = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἐκραγῇ. 'Η παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς 'Ιλ. Π., 765, 770: 'Ως δ' Εὖρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλουν..., ὡς Τρῶες καὶ Αχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλουι θορόντες / δήσουν. *adversi* = ἐναντίοι.

417. *laetus Eōis Eurūs equis* = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡώοις ἵπποις: Εδὶ λέγονται οἱ ἵπποι, διότι δὲ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· εQUI εἰναι ἀντὶ τοῦ currū, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι ὀχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. *stridunt, ἀρχαικώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident.* Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. *Nerēus* = δ Νηρεύς. Οὗτος ἥτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύεις τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα. *fundus, i ἀ.* πυθμήν.

420. *si quos* = quoscumque: ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἰ τις

τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. obscūra nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.

421. fudīmus = διεσκορπίσαμεν. insidiis = dolo.

422. apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ.ε. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἔσαν "Ελληνες.

423. atque ora . . . signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ομήρῳ οὐδεμίᾳ διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι). σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ίσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλύζομεθα. obruyo, - ui, - ustum, - ēre = καταχώννυμι, κατακλύζω.

425. Οἱ ἔδω Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Οἱ ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. armipōtens, ntis (arma, potens) ὁ τοῖς ὄπλοις ἴσχύων, ὁ πολεμικός.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιότατος πάντων τῶν Τρώων. pro-cumbo, cūbūi, cubītum, γ' πίπτω, ἀπόλλυμαι.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλά ...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ομ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan . . . requīras = ἵσως ἥθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρτᾶται ἡ ἐρωτησίς quae fuerint fata κ.λπ.

507. *urbis casum = urbis interitum = τὸν ὅλεθρον τῆς πόλεως.*

508. *medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἔχθρὸν μέσον, ἦτοι καὶ τὸν ἔχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ. limen, īnis οὐδ. διάζωμα θύρας, ὑπέρθυρον, οὐδός, θύρα.*

509 - 510. *Tὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : senior (= senex), nequīquam circūmdat trementibus aeo umeris (δοτικὴ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη). ne - quiquam (ne-quicquam, ne - quidquam) μάτην. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὸ δύμηρ. βέλος ἄλιον.*

511. *cingitur = περιζώνυνται, μέσο. αὐτοπαθὲς = cingit se· συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα.*

512. *aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.*

514. *arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὁργαν. = τῇ σκιᾷ.*

515. *altāriā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.*

516. *praecipites = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.*

517. *condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δηλ. ἵκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἵκετῶν.*

519. *quae mens tam dira = τίς οὔτως ἀπαίσιος λογισμός.*

520. *impulit = ὠθησεν· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).*

521. *non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ὅλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὄποια δηλ. σὺ φορεῖς).*

522. *non, δηλ. egēret, si ipse κ.λπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήγτει τὰ δύπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρὸν αὐτὸς ὁ "Εκταρ.*

523. *huc tandem concēde = ἐνταῦθα (όπου δηλ. εἴμαι ἔγω) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὃδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἵκεται ἥσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 190 : κρεῖσσον δὲ πύργου βωμός, ἄροηκτον σάκος. longaevus, a, um (π.) (longus, aevum) πολυγρόνιος, πολυετής.*

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), δόστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ οὐδὲς τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, .per hostis, ἀμ φόνον, ἀν νέκνας· "Ομηρος ἐν K, 298. Τὸ ἀσύνδετον δῆλοι τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. ναεua atria = τοὺς ἔργμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnere insequitur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάβης, οἵτινες ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ βαμβοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὄποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis periculō. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχεν ἐκατὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voici iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά· δῆλοι σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἢ εὔχεται τινὶ ἀγαθῇ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddant. ausis εἶναι οὐσιαστικόν. ausum, i (ausus, audeo) κακούργημα.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἵδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ δρῶν φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ νιοῦ.

540. satum (esse) = natum esse· ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in teste Priamo = πρὸς τὸν ἔχθρὸν Πρίαμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἥδεσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἴκετου.

erubuit, παρακ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἀ ἔχει ὁ ἵκέτης καὶ ὅν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἵκέσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἵκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus . . . Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται imbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δῆλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἐλλησίν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δῆλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραχγάδη ἥχον ἔδωκεν. prōtīnūs (prōtēnūs) εὐθύς, παραχρῆμα.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηγορημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres . . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆσῃ τὰ θλιβερά ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapsō θαμιστικὸν τοῦ labor.

552 - 553. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου implicuit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. coruscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δῆλ. extūlit = sustūlit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ superbum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κ.λπ.

557. iacet . . . truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπομένως ἄταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. Ὁ Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-

τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν οὕτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἔνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγήν, καθ' ἥν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ, ὅλῃ ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. 'Ἡ σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὔριπίδου ('Εκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ιστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepītus ignis = ὁ χρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιιμένης Τροίας. clarior auditur = εὐχρινέστερος ἀκούεται.

707. imponēre, παθητ. ἐνεστ. προσταχτ. impone te = ἐπίθεσ σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὄμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἀν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξιδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἵχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertisse. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξελθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. Α, 24, 1, : 'Ἐπίδαμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι ἐς τὸν Ἰόνιον κόλπον.'

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris. ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ δρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου. cupressus, i καὶ us θ. κυπάρισσος.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὅδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὗ λουσθῶ,

πρὸν ἦ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. Ὄμηρ. εὐρέας ὄμοις· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὄμοις καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collă = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑπόδεχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicant dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυ-δρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν. dūdum, ἐπίρρ. πρότερον.

729. suspensum = sollicitum, anxiūm = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

730. videbar (mihi) = ἔδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διαινύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοὶ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἡσαν περιβεβλη-μέναι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimīcum .Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepido confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων μοῦ ἀφήρεσε περιδε-οῦς ὅντος τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγχίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ πε... πε συνδεομένας, ὃν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῇ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem . . . deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. 'Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὃστε νὰ γίνεται ἔκθλιψις τῆς περιττεούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου. 'Ο Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ. commendo, α' διαπιστεύω, παραδίδωμι. recondo, dīdi, dītum, γ' ἀποτίθημι, κρύπτω.

749. ipse = ego ipse, urbem repēto = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι . . . repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare periclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἔκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obsecūrāque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὅπισω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἣς εἰχον ἔξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τάναπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἵχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτική.

756. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me referto si forte· τὸ domum, ἐπίρρ.=οἶκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέψυ-

γεν ἔκει (ἡ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruerant, tenēbant, volvītūr κ.λπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον. in - rūo (irrūo), rūi, — γ' εἰσօρυμῶ, εἰσβάλλω, εἰσπίπτω.

758. ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ.ε. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον. 'Ο Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἦν εἰδὲ καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλακτομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἔρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διακειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως. dirus, a, um στυγερός, δεινός, ἀπηνής.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὅποιας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωχίας.

765. crateres auro solidi = crateres solidō auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχυροι, δόλόχυροι. captīva vestis = αἰχμαλωτὸς ἐσθῆτος, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δῆλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἡσαν αἰχμαλώτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἕαντῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769 - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων.

‘Η διπλῇ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδειχνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. *tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμην μαινόμενος.*

772. *infelix simulācrum = τὸ ἄθλιον εἴδωλον.*

773. *visa, ἐνν. est. nota maior · imago = εἰκὼν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο δὲ οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχήματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὥφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζωνος κατ' ἀνθρωπον.*

774. *obstipui = ἔθαμβώθην. ob - stipesco (καὶ ob - stupesco), pūi, — ἕρε ἔθαμβοῦμαι. stetéruntque comae = ἡγωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. Ὁμ., Ω 359 : δρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.*

775. *affari . . . demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὃν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.*

776. *quid iuvat ? = τί ὡφελεῖ, indulgere insano dolōri ? νὰ ὑποχωρῆσι εἰς ἄφρονα λύπην ; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.*

777. *non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα πρβλ. Ὁμ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.*

778. *comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.*

778 - 779. *nec . . . fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτετραμμένον. regnātor, ὅρις ἀ. (regno) βασιλεύς, χύριος.*

780. *longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἔξ οὗ ἔξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεύγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.*

781 - 782. *Thybris, τύπος ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει δὲ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται δὲ*

ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἵστιοι κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγοντο ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας. arva ορῆμα virum, 'Ομ. M, 283 ἀνδρῶν πίονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμωρ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λαουΐνια, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἥτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσα, ἵνα δὲ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, pepéri, partum, - ēre = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὠρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἔδρῶν τούτων.

786. servitum, ὕπτιον, δηλοῦν σκοπόν.

787. nūrus, us θ. νυός, νύμφη.

788. magna deum genētrix· δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὁρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς "Ιδης. Ταυτίζομένη πρὸς τὴν Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρῶας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους της νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὄνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν υἱόν.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ως εἴπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. λ, 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν 'Οδυσσέα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Αἰδηνὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του : τοὺς μὲν ἐφορμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, / τοὺς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἥ καὶ ὄνείρῳ / ἔπιτατ· dare . . . circum = circumdare, τμῆσις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον

μὲ ἀνέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους, ἐπανέρχομαι
ἰδεῖν τοὺς ἑταίρους. *revīso, vīsi, vīsum, γ'* ἐπανέρχομαι (ἴνα ἤδω).

796 - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres . . . viros* = ἄνδρας καὶ γυναῖκας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 *pubem* = *multitudinem* καὶ *vulgus*. *exsilio, δοτ.* = πρὸς ἔξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). *animis — opibus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ίνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, δσα ἕσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ιδρύσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ιδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. *iugis* = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς "Ιδης".

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια, τὰς εἰσόδους.

803. *nec spes opis (ferendae) ulla dabatur* = οὐδεμία δ' ἐλπὶς βοηθείας ὑπῆρχε.

804. *cessi, δηλ. fato* = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et *sublato genitore montes petivi* = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὄμων τὸν πατέρα μου εἰς τὰ ὅρη ἀπῆλθον.

Στίχ. 39 - 68

39. Elōquar an sileam ? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγ-
γείλω ἢ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἰναι ελόquoρ καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν
παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ
τύμβου καὶ εἰναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν
τοῦ Αἰνείου, δστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρίς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς
ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὅποιου μέλαν εἶχε στάξει αἴμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. δμαλ. = σπαράσσω. iam parce
= φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. 'Ο Πολύδωρος, ὁ τοῦ
Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν,
τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, δσπου ριζοβολήσαντα
τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίαινε (scelerare =
polluere = μιαίνειν).

43. tulit, συναπτέον τῷ extēnum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit =
protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut crūor hic de stipite ma-
nat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἢ ἄρνησις = οὐδὲ ρέει τὸ αἴμα τοῦτο
ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος.
mano α' συζ. δμ. = ρέω. crūor - oris ἀ. συγγ. τοῖς caro, χρέας (*
κρέας) = αἴμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avar-
rus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος.
Εἰς τὸν πρόλογον τῆς 'Ἐκάβης τοῦ Εὔριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου
διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' 'Ομήρω (Y 407 κ.έξ.) τὸν Πολύδωρον
φονεύει δ 'Αχιλλεύς. confīxum, δηλ. me = ἐμὲ διαπεραθέντα· τὸ ρῆμα
configo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges =
σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.
iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (incrévit) εἰς αἰχμηρὰ
δόρατα (iaculis - acutis), ἥτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη
πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine, ἀφαιρό., ὄνομ. anceps formido = διπλῶ φόβω, διὰ τὸ αἴμα, τὸ ὅποῖν εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα.*
mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus· ἐλληνίζουσα ἡ σύνταξις.

48. *obstipui, παρακ. τοῦ obstipesco = ἔκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἡνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγῃ εἰς τὸν λάρυγγα. sto = ἴσταμαι. fauces - ium, πληθ. = ὁ λάρυγξ. haereo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.*

50. *furtim λάθρῳ (τῶν Ἐλλήνων), Eύριπιδ. Ἐκάβη. 6, ὑπεξέπεμψε. mandārat, ἀντὶ mandaverat = commendārat, comisserat = εἶχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται τὸ γερουνδῆβον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.*

51. *Threiciō rēgi = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.*

52. *cungi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ᾽ ὁ ποιητὴς εἰς ἡρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.*

54. *res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας. victrix, īcis, θ. (vinco) νικήτρια· ἐπιθ. = νικηφόρος, νικητής.*

55. *fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.*

56. *auro potitur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα. τοῦ ρήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν. obtrunco, α' κατακόπτω, σφάζω.*

57. *sacra fames = ἀνοσία πεῖνα sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.*

58. *procères -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.*

59. *monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δῆλ. ὁ Αἰνείας ὅ, τι ἔκαμνεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωματίκήν, ὅταν ἐζήτει τὴν γνώμην· πρβλ. τὰς φράσεις : referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias.*

60 - 61. *omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ. 1) excedere (ἔξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκα-*

ταλειφθῆ ἡ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανὰς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωματίκα ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος (ingens aggeritur tumulo [δοτικὴ] tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες [manes]. arae = βωμοί: ἔθιος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ιδρύουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελεστήν.

64. caeruleis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν της παράστασιν.

65. Iliādes, εἰναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθιος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκρούς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αίματος τῶν ιερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἰναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = χλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. patēras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν ιερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰώνιαν ἀνάπτασιν, ἀφ' οὗ γίνη ἡ νενομισμένη ταφή. suprēnum = τὸ �数τατον. voce ciēmus = vocamus, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ ('Απόλλωνος). saxo structa vetūsto (templa) ἐκ λίθου πα-

λαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δός ! propriam domum = perpetuum domum = διαρκῆ οἰκον, κατοικίαν. Thymbraee = Θυμβραῖς· οὕτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ ἔγγυς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περιφήμος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἢν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai . . . Achilles reliquerunt = τὰ λειψανα τῶν Τρώων, ὃν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγής Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὁνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quoue = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere = προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum, i ἀποθ. = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὅποιους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix . . . fatus eram . . . omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ere = σείομαι.

91. limināque: τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ δόλο que (laurusque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης: κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι. reclūdo, clūsi, clūsum, γ' ἀνοίγω, ἀναπετάννυμι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὄτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95 - 96. quae vos . . . accipiet reduces = ἡ γῆ, ἡτις πρώτη (prima) εἰδεῖ νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces): τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = solo pingui et fertili = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὄμηρικὸν « οὐθαρ ἀρούρης ».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis dominabitur κ.λπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρῳ ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Γ, 307 - 8) ὅτε οὗτος ἔσωζε τὸν Αἰνείαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει / καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται· (et nati natorum et qui nascentur ab illis). Οὐέργιλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (cunctis) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψῳδοῦ, ὅστις ἥθελε νὰ ἔξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς τὸν Αἰνείαν. ora, ae θ. (π.) χώρα.

Στίχ. 161 - 167

161. Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsit, παρακ. τοῦ suadeo = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπέδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. considere, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = Ἐσπερίαν οἱ "Ἐλληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ἐλληνες" Ἐσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaebae = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰταλῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Z, 2, 4) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὄνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δῆλον. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ λαός κατέχησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἥτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὠπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstribus θαυμαστὴ δισημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ δόστα κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυελός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὀμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ, δ 704, 706: δὴν δέ μιν ἀμφασίῃ ἐπέων λάβε... ὀψὲ δὲ δή μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὀμιλεῖ.

310. vera facies . . . verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑπόκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσσι πρός με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθῆς ἄγγελος: Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις: vivisne = ζῆς;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δῆλον. ἡ ζωὴ. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δῆλον. ἐὰν δὲν εἴσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imāgo, umbra): ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = 'Ο 'Εκτωρ ποῦ εἶναι; διατί δὲ 'Εκτωρ δὲν ἐμφανίζεται; 'Η Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατί δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ 'Εκτορος, εἰς δὲν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι δὲ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν 'Ἀδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπουμένη). Τὸ furere σύνηθες φῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι, hisco = κυρίως μένω κεχηγνώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν· εἶτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ δόλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Εκτορος. 'Η φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηγορίσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit? δηλ. te = ποίᾳ τύχῃ πάλιν σὲ ἐπεσκέψθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς 'Ανδρομάχης. Hectōris ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Εκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἔξεπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. 'Η 'Ανδρομάχη, ἀφ' οὗ ἥχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἔτοι κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲν χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὡς πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐρασθείς ὁ 'Αχιλλεὺς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ 'Αχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' δριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοιράζον οἱ πολεμισταὶ μεταξύ των τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἔδω τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἄρα γε ὑπάρχει τις πόθος ; Τὸ tamen (= ὅμως) δηλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae perentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avunculus· ἡ Κρέουσα, μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ "Εκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excitat, δηλ. puerum = ἔξεγειρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἰδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα") οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς "Ἄδου κατάβασις) sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὅχθας (silvis, ἀφαιρ. ὅργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἄδει, χρησμοδοτεῖ. ἔμμετροι ἥσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἥτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἀνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἀνεμος καὶ δι' αὐτὸν ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχόν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἔρωτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ὄνομα Σίβυλλα, ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ὄνομα ὅν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σίβυλλα ἦτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὄνομαστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. Ex τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἔξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). Ἡ ἔννοια εἶναι: Μὴ δώσῃς τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀδίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσης χρησμόν. Μὴ ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀδίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κ.λπ.

454 - 457. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἀν γογγύζουν οἱ ἔταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἀν ἡ εὔκαιριά τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἴσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἔξηγεται σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ιστίων) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat := αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἀς προφητεύσῃ καὶ εὔμενής τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγης εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus dabit secundos : Ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἵσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ. ὅθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα (δῆλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ερυκος"). illaetabilis ora = ἀτερπής χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ὅγονον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelagi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγος (=ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δῆλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· ὅντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὔτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἔδη τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις "Ἐλενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. Ὁμ. Ρ, 410 κ. ἔξ. δὴ τότε γ' οὐ οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον ὅσσον ἐτύχθη / μήτηρ, ὅττι δά οἱ πολὺ φίλατος ὥλεθ' ἔταιρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὄστατος πόνος, δῆλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τρικυμία ποὺ ἔξωθησε τὸν Αἰνέαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς. mēta, ae, θ. (ἴπποδρόμου) στήλη, καμπτήρ, τέρμα, νύσσα. via, ae θ. ἐνταῦθα iter, itinēris πορεία, ὁδός.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας (τὴν διήγησιν). quievit = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΩΗΣΙΚΑ ΤΟΠΛΑ ΤΟΠΛΑ ΖΩΗΣΙΚΑ ΙΟΛΠΥΙΑ

ΕΠΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Α Θ Η Ν Α Ι 1972

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΑΣ ΤΟΥ ΖΩΛΑ ΒΟΜΒΙΑΤΙΚΟ
ΟΡΓΑΝΙΣΤΑΣ ΛΑΖΑΡΟΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. 'Ο Κικέρων φιλόσοφος.

'Ο Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος ὅν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. "Ηκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαιδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωικὸν Διόδοτον, διν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

'Ἐν Ἀθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἤκροασθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος, ἐν 'Ρόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωικοῦ Ποσειδώνιου, ὀπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. 'Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ τὴν Πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κύριας εἰς τὴν ἡθικήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξυμνεν θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι ὁ πρῶτος Ρωμαῖος, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἵκανην νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. 'Αλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γερουσιαρχῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἐνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλούτιζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας, εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἴδιαν κρίσιν, εἰσάγει δύμας, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

'Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωικὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κράμα Στωικισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). 'Ο Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἡτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθής ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Ούτω τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς Ἰστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓχι ὅλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται : εἰς τὴν Πολιτείαν (*de re publica* ἵδε κατωτέρω) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*, εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (*τὰ paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Academica, Tusculanae disputationes, Timaeus, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, Laelius ἢ de amicitia, de officiis κ.ἄ.*).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

"Ενεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, δις ὑπέστη ἡ 'Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δῆλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες ἐκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατήν τὴν πολιτικὴν ἔξισωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληγείων. 'Αλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ 'Ανατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἔξι αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν 'Ιταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολὴν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηὔξηθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Ούτω ἔξι αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἔξερράγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοιβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). 'Επηκολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπήιον καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ιδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, δόποτε τὰ θεμέλια τοῦ 'Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσείοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρο-

νημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστής τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν Κικέρων, ὅστις ὡς ὕπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι’ ὃ καὶ ὠνομάσθη *pater patriae*) τὸ ‘Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, ὅστις παρ’ ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. ‘Ο αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἥς ὑπεκίνησε τὸ κατ’ αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἔξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. ‘Ανακληθεὶς ἐκ τῆς ἔξορίας, τὸ ἐπόμενον ὅτις διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. ‘Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἔξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ τὸν *pro Milone* λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν ‘Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ περὶ πολιτείας ἔργου, οὗτινος ἡδη πρότερον εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ ὑλὴν. Κυρίως ἐπελήφθη τούτου ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ *Cumænum* (ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας *Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1*) καὶ ἐν τῷ *Rompeianum* (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς ‘Ρώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάκρωνος, τὴν ἴστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ τι περὶ πολιτείας εἶχε γράψει ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἴδαινικὸν πρότυπον, καὶ ὁ ‘Αριστοτέλης. ‘Ιδιαιτέρως ἐθεώρει τὸ ἔργον τὰ «Πολιτικὰ» μεγάλου κόπου καρπὸν καὶ ὑψίστης σπουδαιότητος (*spissum sane opus et operosum*, *Cic. ad Q. fr. 2, 14, 1*).

Τὸ ἔργον τέλος περιελήφθη εἰς 6 βιβλία καὶ εἶδε τὸ φῶς 2 - 3 ἔτη πρὸ τῆς εἰς Κιλικίαν ἀναχωρήσεως του (51 π.Χ.), καθ’ οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἦγεν εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

‘Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡπειρεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς ‘Ρώμης, τὸ δόπον τούτο τούτο τούτο ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι’ ὃ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του λέγων « *nullam iam esse rem publicam* » (*Cic. ad Q. fr. 3, 5, 4*). ‘Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἔξεδήλου τὴν στερράν πεποιθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος ‘Ρωμ. Πολιτεία ἔπρεπε νὰ διασωθῇ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἔρειπια τὸν κόσμον δλόκληρον (*Cic. rep. 3, 34. Aug. civ. 22, 6*). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς

τὸν ἀδελφὸν Κόιντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς δὲ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἴσχαρίθμους ἐνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἔξι ἐννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἐποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖνον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ἴστορικὸν Σαλλούστιον), ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς δὲ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἔξ.).

Οἱ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε ῥιζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πως τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηγαλάθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἦτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἀριστὸν πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἦτοι τῆς ἔξουσίας τῶν ἀρχόντων τ.ε. τῶν ὑπάτων, συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἔξοιλοισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν δλιγαρχίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἑκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἑκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω δὲ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἴσχυσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἐνα μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἵκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνῆται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν δὲ Πλάτων, ἀνέπτυξεν δὲ Δικαίαρχος, παρέλαβεν δὲ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν δὲ Στα-

κός Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. κυρίως βιβλ. II καὶ III).

‘Τύποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν ‘Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. ’Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὅμολογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἴστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. ’Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὐ περίηνιν δίδει ὁ ἵερος Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. ’Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. ’Ο Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (*princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum, moderator rei publicae*), διτις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος διφείλει νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἵκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἑκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστούμην πάντων τῶν πολιτῶν. ’Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν ‘Αθηνῶν καὶ ἄνδρας, οἷος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπὸ δύψιν του τὴν ‘Αθηναίων Πολιτείαν τοῦ ‘Αριστοτέλους. Τοῦ ἕκτου βιβλίου μόνον διεσώθη ὁ ἐπίλογος, δηλαδὴ τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος. ’Ιδε σελ. 104. 106 ἔξ.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

‘Ο Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἔχεγγυον καὶ ἀσφάλειαν διθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν διλίγον ἐπειτα, δτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. ”Εδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετή, ἦν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται. Τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἰναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἴδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

‘Ο Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὠφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ‘Ελλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ ‘Αριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπόν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχάς. ’Ἐν αὐτῷ συγκεραννύει τὰς ἀφηρημένας θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ ‘Αριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυυβίου.

‘Ο Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν ὁμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ὁμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἡδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἴσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἢ ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς ‘Ρωμαϊκῆς, ἐνῷ δὲ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵταν καὶ δὲ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ’ οὔτως, ὥστε νὰ φαίνεται δρθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἢ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει δὲ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἶναι ή διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡτις ἐκτίθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. ‘Ο Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς ‘Ελληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἡθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολύ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ἡγεμονία ἀυτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ οὓς διηγεῖται δὲ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἑξῆς: «Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἔνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἴματιώ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειωματίῳ φάναι: «Ἄργιος ἀνήρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρος».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικὸ - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος δὲ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων καὶ Αὔλιος Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι, χάριν τῆς γλώσσης μόνον, χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο

αιώνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). "Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἵερος Αὔγουστῖνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς ὅμως εἶναι ἔξαρτεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις διὰ τοῦ Λακταντίου (Lactantius) καὶ ἴδιᾳ τοῦ ἱεροῦ Αὔγουστίνου (Augustinus) μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἡ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος ὁ Boëthius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidōrus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 560 - 636 μ.Χ.) εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

'Αλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἵχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἐπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἢν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ἐλλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης (περ. 1260 - 1310) μετέφρασε τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ὅστις εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὄλου ἔργου, διὰ τὸ δόποῖν εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν ἀπωλέσθη καθ' ὀλοκληρίαν, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσεν εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, τὸν μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai (1782 - 1854), τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἦ ἥττον.

'Ο κῶδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπό τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰώνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον (1822), διὰ μεταγενεστέρων ἔργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸ

προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὗτω ἐκ τοῦ ἔργου de re publica σφέζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαιλόγου.

Τὰ τοῦ διαιλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἢτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξης ἀνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιπίωνων.

‘Ο Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ίδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὑπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλατας τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαιλίος (ίδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M'. Manilius) ὑπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ ἥτορείᾳ, ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ἴστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

‘Ως λαμβάνων δ’ ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. ’Ιδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. ‘Ο L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητής τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἐνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνυμάσθη Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. ’Υπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραιφνῆς ‘Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. ‘Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus.

'Εγεννήθη τῷ 185/184 π.Χ. Ὅτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, υἱοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορηνήλιου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἴστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον. Ὅτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωικοῦ Παναιτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ἥρτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὄπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὄπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπί τινα ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς 'Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. 'Ως πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχαὶ ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 περίπου ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόδμα μὲν ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ᾽ ἀνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει δ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. 'Ο C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὄπατου (190 π.Χ.), φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αίμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας 155 π.Χ., δῆμαρχος 151 π.Χ., πραίτωρ 145 π.Χ., ὄπατος 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Οὗτος ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ἥρτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν ᾧ εἴναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. 'Ο Masinissa (Μασσανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (τοῦ νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατήρ τοῦ Μικίψα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακκος, ἔχθρὸς τῶν 'Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Ἐπειτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς 'Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος

καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρει πάντοτε ἴδιαιτέραν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἰδίᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπίωνων (πρβλ. Somn. Scip. 1 : *familiae nostrae amicissimum*). 'Ο Μασσανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ.) ἀφῆκεν ἔκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηλλαγμένην ἔμιμηθη. 'Ο Σωκράτης δηλαδὴ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακούς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐν τῇ πυρῷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται δσα ἐκεῖ εἰδεῖ 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. 'Αντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικάτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιόν τι, ὅπερ εἰδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασσανάσσῃ (ἵδ. κατωτέρω) *.

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς δποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου δμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (Somn. 1, 4; 2) λέγων : « "Οτε ὁ Λαίλιος ἐδύσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν είχον ἰδρύσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράκχον) ἀπήντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξύ ἄλλων τὰ ἔξης : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πράξεών των εἰναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτὴ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ ούχι ἀδριάντας (χαλκούς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρων) διὰ μολύβδου, οὕτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ ξη-

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ 'Αποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. 'Εξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δἰς (Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II 1881).

ρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἴδη ἀνταμοιβῶν. Τίνα εἰναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἶπεν ὁ Λαίλιος. Τότε δὲ Σκιπίων : « Ύπομείνατέ (ἀκούσατε) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαύμεθα λόγω τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ως παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπό τινων Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιψυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ως ἀντελήφθη δὲ ἵδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Somnium Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἴδιᾳ δὲ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., ὃστις ὑπεμνημάτισε τοῦτο (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ.) εἰς δύο σωζόμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ *

val

αρις 425 αι-

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam I § 1 (9) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius quam ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacravit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor; itaque numquam ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio, accepti sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset.

Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior; quem ubi agnovi, equidem cohorrei, sed ille : Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11) per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paeñe miles.

val

* Κατὰ τὴν στερεότυπον ἔκδοσιν τοῦ C. F. Müller, Lips. (Teubner).

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris, legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excides. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consilique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem conferent, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac ne multa, dictator rem publicam constitutas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemissetque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevi sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti huc revertuntur.

Hic ego, etsi eram perterritus, non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quae sivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extictos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolarebunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profundi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7 (15)
so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est
vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc
ad vos venire proprio? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus
is, eius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis
custodiis liberaverit, huc aditus patere non potest. Homines
enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illius globum, quem
in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus
datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera ei stellas voca-
tis, quae globosae et rotundae, dixinis animatae mentibus, circu-
los suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi,
Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis
nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita mi-
grandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse vi-
deamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16)
tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propin-
quis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in
hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum
incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo can-
dore inter flamas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acce-
pistis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contem-
planti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae
stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines
omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat
ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena.
Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant.
Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo
quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quo- IV § 9 (17)
que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templa

veneris ? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros ; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni ; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum ; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis ; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18) Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid ? hic, inquam, quis est, qui compleat aures meas tantus et tam dulcis sonus ? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit ; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitatior, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus ; nam terra nona inmobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est ; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniosis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt; nec est V § 11 (19) ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20) num ac domum contemplari; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vasta solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interrumpitos ita esse, ut nihil inter ipsis ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis; a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21) circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceenum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22) quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangen tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquentur, quam loquentur diu?

VII § 15 (23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te,

VII § 16 (24) cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli discriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII § 17 (25) Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII§18(26) bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilans. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitat aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium existinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsu moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget ? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo ; quod autem

est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29) Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocios faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I.

Περὶ ληγμοῦ : 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Ἀφρικανὸς δὲ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασσανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκυπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venisset* ἀφοῦ ἦλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἡ Καρχηδῶν. 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρῳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ 'Ρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρῳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἔκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἥτό ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ιδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης κ. Τύνις). *M'. Manilio* (ἰδ. Προλογόμενα σ. 104). *consuli* σύναψον τῷ *tribunus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἥτο δὲ ὑπάτος (*consul*) ἢ δὲ ὑπατικὸς χιλίαρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἥσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἔξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεῶνα, ἥν διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem = οὐδὲν ἀμεινον* (καλύτερον, ἱερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύμησα περισσότερον παρὰ νά . . ., ἢ σκέψις μου ἥτο νὰ ὑπάγω πρὸς

συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι οὐδέτερον συγχριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ potis, e. *Masinissam* id. Προλεγόμ. σ. 105 *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις de ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ἴσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* 90 περίπου ἔτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacrimavit* ἡ πρόθ. *cum* (con-) δῆλοῖ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ in *caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -pexi, -spectum, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπερέστερον. 'Η ὅλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημένη ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe Sol* . . . *Caelites*. Τὸ summe (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἥθικὴν) = μέγιστε, ὑπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ "Ηλίος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἀτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelis caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam* . . . *migrō* ἐτέθη δριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. 'Ο Μασσανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοησουν διότι ἐντὸς δλίγου θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρχεως (id. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ προθ. in δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ ὅλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωσταντίνη). 'Η λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον . . . *illius* . . . *viri* Σκιπίωνος 'Αφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (Maior). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δῆλοι ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ῥήμα.) *percontatus sum. de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ eius, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ de . . . regno). *ultro citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἔκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= invicem). *multis verbis* *habitus* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἔκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus* est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ.

περιποιητική (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consumo*, -*sumpsi*, -*sumptum*, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὅστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὄργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πλουσίου γεύματος. *sermonen produximus* « τὸν λόγον ἐμηχύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν διμιλίαν, ὡμιλήσαμεν ἐν ἔκτάσει). *in multam noctem = ad multam noctem =* μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum... nihil nisi... loqueretur... meminisset: cum... nihil* (ἐνν. aliud) *nisi* = ἐνῷ, καὶ μολονότι... (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος διμίλει εἰ μὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν)... τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta... dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ... τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π.Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὕπτιον α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ὥημα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *cubo*, -*bui*, -*bītum*, 1. *ut... discessimus* ὡς... ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis - cedo*, -*cessi*, -*cessum*, 3. *me... somnus complexus est* προσωποποία = ὑπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὑπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complector*, -*plexus sum*, 3. *de via* ἡ πρόθεσις *de* (= *propter*) δηλοῦ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 *iustis de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ *fatiscor*). *et qui... vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγώ (*et ego qui = cum ego*) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (*quam solebat* = *solito* ἡ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὑπνος. *soleo*, *solutus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi... Africanus se ostendit* τότε (= *hic*) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -*tendi*, -*tentum*, 3. *equidem = γε*, τῇ ἀληθείᾳ. *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (*plerumque*, *vulgo*). *fit... ut... pariant* συμβαίνει (ὡστε) νὰ... γεννῶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ πρόξενῶσι): *pario*, *peperi*, *partum*, 3 *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ διμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπανίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἔξης στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 2,270) : *in somnis mihi visus Homerus adesse poëta*

hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.

‘Ο “Εννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ρωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ρωμαίων ποιητής. *de quo* δῆλος. *Homero. videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμήσκεται = reminisci, in mente habere). *ea forma,* ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (armaria). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ ἢ ὑπογραφὴ (titulus) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (ius imaginum). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior.* ‘Ο νεώτερος Αφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = hunc autem τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώσισα. *agnosco*, *agnōvi*, *agnītum*, 3. *cohorrui* ἢ. *cohorresco*, -*horrui*, -*ĕrē* φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille . . . inquit ἀλλ’ ἐκεῖνος* (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem) . . . *εἴπε.* *ades . . .* (προστακτ. τοῦ adsum) *animo et omitte* (= depōne) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. ‘Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ animo (ἢ animis) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade* = *manda* ἢ *committe*.— *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II

Περίληψις: Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthaginem. *parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἶναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν δρων, μετὰ τὴν ἐν Σάμᾳ ἥτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύντωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Αφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνεύ ἀδείας τῆς Ρωμ. Συγκλήτου. *cōgo*, *coēgi*, *coactum*, *ĕre* (cum + ago συνάγω), ἀναγκάζω. *pareo*, -*rūi*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat*: κατ’ ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ’ Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν

τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασσανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχ ἥττον ὅμως καὶ οἱ Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristica (pristica) bella* δηλ. τοῦ α' (264 - 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδον. πολέμου (218 - 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiesco, quievi, 3. ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καὶ». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὑρίσκεται ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum* ἀστερόεις), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo, -ndi, ostentum* καὶ *ostentatum*, 3. *δεικνύω et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandum . . . γερουνδ.* ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). Ὁ βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* ὃν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν.* Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc. consul* ὑπατος (ών). Ὡς πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia analis* (181 - 180 π.Χ.), ἡτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὑπατος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἔτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = a me παρ' ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum . . . deleveris* (τετελ. μέλλ.). . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχῃς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. δριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *censor* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ.: ne quis iterum consul fieret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ)

ἀπών (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάξ εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὕπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 - 133 π.Χ.). *Numantiam excindes* τῷ 133 π.Χ. 'Η πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγγησις τῆς προτέρας = τ.ἔ. Θά . . . *excindo* (*exscindo*), -*scidi*, -*scissum*. 3. *cum eris currū* (ἀφαιρ. δργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν . . . θὰ ἔχης εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἀρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπ. *offendes rem publicam consiliis* (ἀφ. δργαν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν 'Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανότος (133 π.Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου 'Αττάλου Γ'. *offendo*, -*fendi*, -*fensum*, -*ere* προσκρούω, ἐντυγχάνω, εὑρίσκω. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἔδω). *osten-das oportebit* ('Η ὑποτ. ostendas τίθεται μὲ τὸ oportet χωρὶς τὸ ut) νὰ δεῖξης θὰ πρέπη. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὄλος » = ὄλον σου τὸ θάρρος, ὄλον σου τὸ πνεῦμα, ὄλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam.* 'Η γεν. temporis ἔξαρτᾶται ἐξ τοῦ fatorum. 'Ο διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἦν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps, ancipitis, quasi* = ut ita dicam (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π.Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὃν, ώς εἶχε δηλώσει, θὰ ἔξεφωνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit* (= confecerit) *duoque ii numeri confecerint* = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* δοκτὼ ἐπὶ ἐπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἥλιου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις anfractus = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις).

Είναι ή ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἡλίου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπάς η σημεῖα τῶν τροπῶν), δύτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἦτοι 23° καὶ 27' ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solstitium). 'Ο ἡλιος ἐπὶ τῆς ἔκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἐφεινὴ ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαιρίον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἰσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φάίνεται παλίνδρομος τῆς ἑτέρας καὶ τοῦτο δηλοῦ ἡ λ. redditus καὶ converterit. "Οθεν ὅλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractus redditusque convertit (= convertendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἦτοι 56 ἔτη). 'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ δ' ἡλιος φαίνεται εὑρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἡ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἄλλα τούναντίον ἡ γῆ. duoque ii numeri ἦτοι δὲ 7 καὶ δὲ 8. plenus τέλειος. 'Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορέων διδασκαλῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa δὲ μὲν ἔξ ἐνὸς λόγου, δὲ δὲ ἔξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π.χ. δὲ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιττοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, δὲ δὲ 8 διότι εἶναι δὲ πρῶτος κύβος, διτοις ἔχει τρεῖς ἵσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἔκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι.. habetur θεωρεῖται. circuitu naturali διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. summam ἐνν. anfractuum reddituumque solis (= annorum) tibi fatalem τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὁρίσθεν) σοι ποσὸν (ἔτῶν) ἦτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. se... convertet θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). 'Ο Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν 'Ρώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. omnes boni ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ διαμαχομένων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latini. Οὕτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καται-

γίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *natur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. *nitor*, *nexus* ἢ *nitus sum*, 3) δύναται νὰ στηριχθῇ. *ne multa* ἐνν. *dicam* (ὑποτακτ.) = ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator* . . . *oportet* ὡς δικτάτωρ πρέπει νὰ . . . (*ιδ.* ἀνωτ. *ostendas oportebit*). 'Απεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeric* (τετ. μέλλ.) : ὑπόνοιαι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. 'Ανακρίσεις δὲν ἔγιναν. 'Η Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Ἄξιον σημειώσεως εἰναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλίανον εἴπε « *ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis* ». *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemuisseritque* (φ. *īngemisco, īgemui*, 3) = « ἀνακεκραγότος καὶ οἰμωξάντων » : ὁ Λαίλιος (*ιδ.* Προλεγ. σ. 105) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγὴν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόμμιος, Τουβέρων, 'Ροῦφος Σκαιόλας, Φάννιος *ιδ.* Προλεγ. σ. 104) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἡπίως προσμειδῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ! « *σῆγ* ἔχετε », σιωπή!). *parumper* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περὶ ληψις : 'Αποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἀναμένει τοὺς καταστάντας ἀξίους τῆς Πατρίδος. 'Εμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατήρ Παῦλος Αἰμιλίος. Διατί ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = *ut eo*. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκρι-

τικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δῆλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r.p. . . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουσιδιακὴ ἔλξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο ὅτι . . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι . . . (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἡγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]). *certum . . . ἡ συντ. : . . . certum locum* (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi' . . . fruantur . . . ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὥρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἔκεινους οἰτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservavērint . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαὶ]). *ubi . . . fruantur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύωσι. *beati εὐδαίμονες, « μακάριοι »* (τ.ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὄποια παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aevō sempiterno* (ἀφορ. εἰς τὸ fruantur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὐτυχίας). *aevum = vita. nihil est principi deo . . . acceptius quam . . . οὐδὲν εἶναι . . .* τῷ ὑπάτῳ θεῷ . . . ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . *principi deo* τῷ ἀρχοντι θεῷ εἶναι ὁ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν δὲν ἐγώ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), ὅπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. terrae motus), ἢ ἐκάστην χώραν (π.χ. in hac terra), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. terra ac mari, terrā marīque)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* καὶ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως ἄρα λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ὡς τὰ vineula civitatis· (concilium = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· coetus = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρὸς τινὰ σκοπόν). *quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ civitates ἀντὶ qui* (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7: *quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13: quem oceanum appellatis. civitates.* Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔσυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ

πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν ποῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἔκεινοι οἵτινες θύμουσι καὶ σφόζουσιν αὐτὰς (*harum rectores et conservatores*). *hinc profecti huc revertuntur* ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἔκει εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (*proficiscor, prefectus sum, 3*) : εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προύπαρξεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ίταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς θύμοντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. 'Ο Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 - 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 6, 724 ἐξ). 'Ο Σενέκας (ep. 86, 1), διμιλῶν περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγει : *animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, (reversus sum), 3.*

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam... a meis ὅσον* (ἐκ τοῦ φόβου) *παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων* (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi... viveretne ipse ἥρωτησα ἐὰν ζῇ αὐτὸς* (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν. esse* (ῥ. *extinguor, extinctus sum, 3*). *quos... arbitraremur οὓς ἐνομίζομεν* ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero... hi vivunt* (μ' ἐρωτᾷς ἐν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν των). *qui, . . . evolaverunt Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως* τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est*. 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει : *haec quidem vita mors est*. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν »: πρβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 638 N - Sn) : τίς δ' οἴδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἔστι κατθανεῖν, / τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν... ; *quin tu aspicis... (ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem μτχ. κατηγορημ.*

*quem = hunc autem τοῦτον δέ. equidem... ille autem ἐγὼ βέβαια
 ... ἀλλ' ἔκεινος (ἔκεινος τούναντίον). vim lacrimarum ἀφθονα δάκρυα,
 χείμαρρον δακρύων. flere prohibebat (πρτ. ἀποπείρας) προσε-
 πάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). fleo, flēvi,
 flētum, 2. prohibeo, -būi, -bītum, 2.*

§ 7 (15). *ut primum... loqui posse coepi* ως πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἡρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ
 ὅμιλῶ. *loquor, locūtus sum, 3. fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprī-
 mo, -pressi, -pressum, 3. inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ήτις κυρίως εἶναι
 μτχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ή ἐν τῷ οὐρα-
 νῷ). *vita* ἡ (ἀληθής) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν
 ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴν ἡ (Πυθαγόρειος, Στωικὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) δι-
 δασκαλία, ήτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου
 π.Χ. αἰῶνος καὶ ήτο τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι
 τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῇ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἀνθρωπὸν ἐπαρκής. 'Η ζωὴ
 ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὕπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον
 κακόν. 'Η γῇ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Εκ
 τῶν φιλοσοφιῶν ἔκεινων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ
 ἐρριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ήτις
 παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἔθνικοῦ (εἰδωλολάτρου)
 Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror...?*
 διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού... ;). *in terris* id. ἀνωτέρω. § 5.
quin... proprio διατί δέν... ; (ἀς σπεύσω νά...). *huc* εἰς τοῦτον
 τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν
 (πρβλ. « εὐλόγω ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐν-
 ταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = δχ! δά!!
 δχ!, δχ!! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), id. καὶ κατωτ.: *in custodiā cor-
 poris. ille* ὁ πατήρ. *nisi... te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit... ἐὰν*
 δέν... θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (δμοιαι
 θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62
 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), δν ὁ ὄφθαλμός (τὸ βλέμμα)
 ἥμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius...*
 est οὗ ἐστιν, ὃ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ templum. *huc*

σύναψον πρὸς τὸ aditus. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ή πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege... qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ... ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυμασμοῦ). Θάξ ἔπειπε νὰ τεθῇ tueantur, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ πρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. tuēor, (*tutatus sum*), 2. *illum globum* ἔκεινην (τὴν γηνήν) σφαῖραν. *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος)· ἀλλ' ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae* καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ *terra* ἀντὶ *qui* (= *gobus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus...* καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) ψυχὴ (ἐδόθη) ... *ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ...) : οἱ Στωϊκοὶ ἔθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἔνθερμον πνεῦμα) (= inflammata anima, Κικ.). "Οτι τὰ ἀστρα ἡσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὀσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas* ἀστρα καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῦ τὸ σφαιροειδὲς (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὕλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animalia mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωγονηθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. 'Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλῳ φορὰν» ἢ «ἐγκύκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* δθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et piis... retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὔσεβεῖς... ὀφείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος· *l. d.* § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β. «ὅ... ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμεν οἱ ἀνθρώποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἐκυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράκειν...». 'Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ

είναι ὁπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc nec . . . migrandum est καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοικήσετε ἐκ . . . (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν . . .). ille : animus, ne . . . defugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *defūgio, -fūgi, -*, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἡ τεταγμένον = *adsignatum*) εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καθῆκον. *munus, ēris* οὐ.

§ 8 (16). *sic . . . ut . . . ut οὔτως . . . ὥς . . . ώς. avus ἐξ υἱοθεσίας* (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . *ego ἐγώ ὁ γεννήσας gigno, genūi, genitum, 3. γεννῶ. cole περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, τίμα, ἄσκει. colo, colūi, cultum, 3. καλλιεργῶ. iustitiam et pietatem δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν* (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). *cum . . . tum . . . ὅσον* (εἰναι) . . . *τόσον* (εἰναι) . . . *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἔξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν... καὶ τῶν...). *ea vita via* (*via κατηγορ.*) *est in caelum αὐτὴ ἡ* (γητὴ) *ζωὴ εἰναι ἡ ὁδὸς* (*τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν*) *ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. via — vita, caelum — coetum παρήγησις. corpore laxati ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος* (*τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος πρβλ. § 6. corporum vinculis*). *quem vides . . . quem . . . nuncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *nuncupō* (= *appello*) α' συζ. ὀνομάζω. *autem* δὲ = καί, ιδ. § 3: *ostendebat autem. circus κατηγορ. elucens ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, eluceo, -luxi. 2. inter flamas = inter inflammata sidera μεταξὺ τῶν διαπύρων ἄστρων. sidus, ēris, οὐ. a Graisi* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἐλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὅχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ἴστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἐθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ἰδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. orbem lacteum γαλαξίαν*: τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἥδη ἀπὸ τοῦ 470 π.Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. 'Η θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo ἐνν. loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ.ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (φ.

contemplor, 1) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. omnia... cetera πάντα . . . τὰ ἄλλα (οὐράνια σώματα). praeclara . . . mirabilia (κατηγορ.) ὑπέρλαμπτα καὶ θαυμαστά. autem δὲ = καὶ (ίδ. § 3). eae . . . quas τοιοῦτοι . . . οὖς (οἶους). ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). eae . . . quas τοιαῦτα . . . ἡ (οἷα). omnium ἐνν. stellarum. suspicati sumus ἐφαντάσθημεν (ὁ suspicor, 1) ea . . . quae αὐτός . . . δστις. minima δικρότερος (ἀστήρ), ἡ σελήνη. ultima δι πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς διν κατ' ὅναρ εἰχε μεταφερθῆ δι Σκιπίων. citima δι πλέον (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ citer, citra, citrum, συγκρ. cterior, -ius, γεν. . . -ioris) πλησίον ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐγρηγόρσει. luce... aliena φωτί... ἀλλοτρίω (τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου). πρβλ. § 9 : luna radiis solis accensa : τὴν σελήνην οἱ Στωῖκοι ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. autem δὲ = καὶ (ίδ. § 3). facile ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. vincebant ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. vinceo, vici, victum, 3. iam ipsa terra : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω omnia... cetera. ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ terra vero ἄλλὰ ἡ γῆ αὐτή. ita . . . parva τόσον! . . . μικρά. ut me imperii nostri . . . paenitereτ ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. paenitet, -tuit, 2. me alicuius rei μεταμέλει μοὶ τινος, δυσχερῶς φέρω τι. quo ἀφαιρ. δργαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπον τινὰ (quasi = ut ita dicam) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). eius αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ρώμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἄρα γε θὰ διμίλει οὕτω δι Κικέρων, ἐάν ἀπηγμύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;

IV

Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17)*. quam = hanc autem (ἐνν. terram). magis

* 'Εν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἐλληνικῇ καὶ ῥωμαϊκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum . . . intuerer* ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικρότεραν ἔκτασιν τοῦ ῥώμ. κράτους). *intueor, intuitus sum, ēri, 2. quae* *so* τὸ ὁ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (*quousque tandem . . . ἔως πότε τέλος πάντων . . .* ;) *quae* *so, 3. humi* (πτῶσις τοπ.) χαμαί, χαμᾶξε, κατὰ χθονός, *dēfigo, fīxi, fīxum*, ἔτε καταπήγνυμι, προσηλῶ. *nonne aspicis . . . ?* (ἔξακολουθεῖς νὰ ἔχης προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; *in templā* εἰς ἀχανεῖς χώρους (ἔκτάσεις) ἐτέθη συγκεκρ.

σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Ἐλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἰ. περ. 100-178 μ.Χ.) « Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετροφήθη ἐν ἴσχυι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, δ 'Αριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. 'Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξύ τούτων συγκαταλέγονται δ 'Αναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων ('Ικέτας καὶ 'Εκφαντος Συρακόσιοι), δ μαθηματικὸς 'Ηρακλείδης δ Ποντικός, δ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθεὶς, καὶ δ διάσημος ἀστρονόμος 'Αρισταρχος δ Σάμιος, δ τελεύτερον τὰς ιδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔης) θέλομεν ἵδει τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὔτε ἡτο ἵδιον τῶν 'Ρωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. 'Οθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξαῖαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφαιρικὴ, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς ἐντὸς μιᾶς ὀλοκλήρου ήμέρας δ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικήν. 'Επ' αὐτῆς ἡσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὕτη ἐξωτερικῶς τὸ σύμπαν. 'Αλλ' ἐνωρὶς ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει δτι ἀστρα τινά, ἐν οἷς δ "Ηλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ήμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆτας ἡσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν : δ "Ηλιος, ἡ Σελήνη, δ 'Ερμῆς, ἡ 'Αφροδίτη, δ "Αρης, δ Ζεύς καὶ δ Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταύτας. Αὕτη θέτουσα

ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). 'Η δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κυκλῶν . . . σφαιρῶν (περβλ. § 7 *globosae* σφαιροειδεῖς et *rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus* (*globus*). Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extumus* καὶ *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἔαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coercens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἡς (σφαῖρας) εἶναι καθηλωμέναι ἔκειναι αἱ φοραὶ (*τροχιαὶ*) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ illae

---

τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν "Ηλιον ὃς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἥλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἐθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς Ισαρίθμους διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἕδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὀφείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἡσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἔτι δὲ ἡσαν ὅμοχεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαιραῖν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X. 616). 'Επομένων ἔκαστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἄξονας διαφόρους, τὴν μὲν ἔξι ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπειρίχονται ἐν τῇ ἔξωτερη ὁρανίᾳ σφαῖρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένων ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόεντος 'Αρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ 'Ηλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς 'Αφροδίτης καὶ τοῦ 'Ερμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἔνατην σφαῖραν, πρώτης λογικούμενης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

'Η διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἡτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ 'Αναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, 'Αρης, 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, 'Ηλιος, Σελήνη.

stellae quae cursu sempiterno volvuntur). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοχλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἥσαν προσηλωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur οἴτινες* (*συμ-*) περιστρέφονται, οἴτινες (*συμπαρ-*) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro* ἐπίρρ. δύσιω, ὅπισθιδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ.ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἤδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου ἢ διοὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς*). *atque* ἢ (= *quam. πρβλ. contrarius, idem, alias, similis ac ἢ atque*). 'Η μίᾳ κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum = caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ἰδ. § 5. *Saturniam (stellam)* : πράγματι ὁ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἔθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμαχρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης : *deinde* ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἥσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὕτη δὲν ἔξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἔθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῷ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (*rutilus*) καὶ ἡ ὥχρα τοῦ Κρόνου ἔθεωροῦντο ὀλέθριαι. *ille fulgor = illa fulgens stella* ἔκεινος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgēo, fulsi, 2. λάμπω. qui (fulgor) Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ ὄνομ.) = *Iupiter Zeὺς* (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator*) : *Iuppiter* καὶ *Iūpiter*, γεν. *Iovis. tum* τρίτη (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *medium fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinet — occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . lumen* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὁδηγός . . . ἀρχηγός καὶ εὐθυντήρ (ρύθμιστής) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen, inis, οὐ. temperatio κανῶν* (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἔξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου *mens*) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, ρύθμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ἰδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . ut το-*

σοῦτον . . . ὥστε. *cuncta lumina. sua luce ἀφαιρ. ὄργαν. sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἔσωτοῦ φωτός, διαχέει τὸ ἔσωτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῖ. *hunc* (*solem*). *alter, alter. . . cursus* ἡ μὲν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*): τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa = incensa, illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης)· ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ: *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil. . . nisi. . . caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum . . . datos* δοθεῖσας εὐνοίᾳ τῶν θεῶν. *nām σχῆμα προκαταλήψεως*: (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσω) διότι . . . Δύναται τὸ *nām* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ autem = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10: *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὔτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque . . . et . . . et oὔτε . . . καὶ . . . καὶ* (πρβλ. § 20: *neque . . . est, et . . . et . . .*). *infima est εἶναι* ἡ ἐσχάτη. *feruntur. . . pondera* καταφέρεται, ῥέπει . . . πᾶν βάρος. *nutu suo αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας φοπῆς* (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἀλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει: *suopte nutū et suo pondere.*

V

Περί ληψις: Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer ἐνῷ . . . — stupens πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. stupēo, -pūi, 2. me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, *συνηλθόν*: *recipio, -cēpi, -ceptum, 3. quid τί; τί εἶναι τοῦτο;* (θαυμασμὸς καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ὃχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἔξηγησιν τούτου). *hic . . . quis est, qui? . . . οὗτος . . . τίς εἶναι, δόσις; tantus et tam dulcis τοσοῦτος* (τόσον ἴσχυρός) καὶ (ὅμως) τόσον ἡδύς (τερπνός, εὐχάριστος) ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «Φόφος ἐναρμόνιος»). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἥν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρων, εὑρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἔδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis* μὴ ἔχων ἵσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκανονισμένων δι' ὀρισμένης (μεταξύ των) ἀναλογίας (= *pro ratā parte*). *ratus, a, ut* ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ὑπολογισμένος, μετρημένος) μητρ. τοῦ *reor, ratus sum, reri* 2. = λογίζομαι. *in pulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τούτεστι διὰ δονήσεως, ἥν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐτὰν αὔται αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκερανύνων (μετριάζων) ὁξεῖς (ὑψηλούς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὀρθοῦ καταμερισμοῦ ὁξέων καὶ βαθέων τόνων (= *aequabiliter*) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = *concentus*), τ.ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρων). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert καὶ* (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων ὁξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ ακλίμακῃ. *extrema* τὰ ἔσχατα (τ.ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extremus καὶ extimus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (*exter*, *extéra*, *extérum* ἡ *exterus, -a, -um*) συγκρ. *exterior, -ius* γεν. *-iōris*. *ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲ βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . ὁξέως (μὲ ἥχους ὁξεῖς, ὑψηλούς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἔκεινη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. Ἡ λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est concitatiōn* ἥς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato . . . sono* διὰ (ἡ μετὰ) ἥχου δέξος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. *sono*) διὰ (ἡ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐνν.

cursus movetur) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτῃ (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης). *infimus*, -a, um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, id. § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ.é. una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαιρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἀνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium*...*locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος : *octo* : ἐνῷ εἰναι 8 αἱ σφαιραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα, 7 τόνοι, διότι δύο ἔξι αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : *intervallis inparibus*). *qui numerus* ὅστις ἀριθμὸς (δ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἰναι δὲ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 id. ἀνωτ. § 4 : *plenus*. *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Ὁρφεὺς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὁργαν.) διὰ μουσικῶν ὁργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.é. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφερέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἔκατοις. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν). *colo*, *colui*, *cultum*, ἔτε καλλιεργῶ, θεραπεύω.

§ 11 (19). *sonitu oppleta* πληρωθέντα ἥχου. *obsurduerunt* (φ. *obsurdesco*, dūi, 3 = γίνομαι καφός) ἔξενωφώθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἦν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον τοῦτον. 'Ἐν τοῖς ἔξης δεικνύει δὲ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατὶ οἱ ἀνθρωποι δὲν ἔνωτείζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. *sicut... ea gens... caret* ὥσπερ... ἐκεῖνο τὸ γένος... στερεῖται, ἔχει χάσει· (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Catadura non minantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὄνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὄνομαζόμενοι). *prae-*

cipitat (ἀμτβ.) καταφέρεται (= praecipitatur). *mundi* ίδ. § 10. *conversione* ἀφαιρ. αἰτίας. *tantus...* ut τοσοῦτος (τόσον μέγας) ... ώστε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēδ*, - ire. Ὡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἥχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intuieri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον* (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intuēror, intuitus sum*, 2. = ἀποβλέπω, *eiusque ἀλλὰ* (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = *acies sensū vestri*) ἡ ὀξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ admiror, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referēbam... oculos ad terram iden-tidem ἐπανέφερον* (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς : *refero, rettuli, relātum, refēre*.

VI.

Περὶ ληψις : Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶνται αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὁφείλει περιφρονῶν τὰ γῆντα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc ἀκόμη τώρα sedem...* *hominum ac domum = terram* (ίδ. § 21). *quae (terra) parva, ut est, ita...* μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. *humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis, -e).* Εἰς τὸ *humana ἀντιτίθενται τὰ caelestia* (= *supera*). *spectato... contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδει σημασίαν (*contemnito = despicito*) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *con-temno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum* (= *ab hominibus*) (*hominum γεν. ὑποκειμ.*) = διάδοσιν (ἔξαπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expe-tendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον (προσδοκήσιμον) δόξαν. vides habitari... interiectas* (ἐνν. *esse*)... *sed... stare ἀπαρέμφ. ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ vides.* Τὸ *habitari* παθητ. *ἀπρόσωπον* = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοι-

κίαι). *intericō*, - *iēci*, - *iectum*, 3. *sto*, *steti*, —, 1. *quasi* οὕτως εἰπεῖν (ἰδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ἰδ. § 13) ὁλονέν σμικρύνεται (*vides habitari ... et in ipsis ... easque ... cernis autem ... hic autem alter ... ex ipsis ... quis in reliquis ...*). Τὸ θέμα ἀφ' ἔνδος τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς 'Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέχᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil ... manare possit ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι).* Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! *partim ... partim ... partim ... μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν) ... μέρος δέ ... ἄλλο δὲ μέρος. obliquos ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοί, ἦτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἴσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἴσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις :* (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸν μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσεις ἀντιθέτω. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἦτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες ἵσα καὶ διμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἦτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : *adversa vobis urgent vestigia. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἀντοικοί εὑρίσκονται ἐν τῷ ὀκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὁκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὁκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.*

§ 13 (21). *cernis autem* : τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. *quasi ... cingulis* διά τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωνῶν, (*cingulis* = *plagis, oris, regionibus*). 'Η διαιρέσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζούμενη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνίαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἥν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », διφεύλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς 'Ιωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π.Χ. ἥχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν

διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὔκρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων ὅμως ἐπῶν εὑρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos* ὅν (ζωνῶν) δύο (βλέπεις ὅτι εἶναι ἐσκληρυμέναι, κοκκαλιασμέναι, κατεστραμέναι) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιᾶς) = *obriguisse pruīnā* : *obrigēscō, -rigūi*, 3. *diversos = disiunctos* ἀπομεμακρυσμέναι. *inter se* ἀλλήλων. *et . . . subnixos καὶ . . .* ἐπερειδόμεναι ἐκάστη χωρὶς (ex utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = *verticibus ipsis* [ἀφαιρ.]). *subnixus* (καὶ *subnīsus*), a, um. *vertices* πόλοι (ἐν. *vertex*, *verticis* ἡ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ δὲ στρέφεται (*vertitur*) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαῖρας [*caelestis globus*]), ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας [τοῦ ἀέρος], ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δίς τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torreri* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torrēo, torruī, tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαιρ. αἰτίας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἡ μακρὰν ὥμων), *hic autem alter . . .* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὔκρατοι ζῶνται) . . . ὅν . . . ἔκεινη, αὕτη δὲ ἡ ἐτέρα . . . *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ἦς. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, instīti, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὥμην πιέζουσι τὰ ἵχνη (χαράττουσι τὰ ἵχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὥμᾶς τ.ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὥμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίχθονα». *iδ. § 12 : adversos stare vobis*). *urgēo* (urgeo), *ursi, —, 2. nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὥμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη χωρὶς εται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= *septentrionalis*) ἡ ὑποκειμένη (ἔκτειθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo, onis* ἡ. ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat* παρατήρησον . . . πόσον (εἰς ποῖον μηκὸν βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρ. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικόν) . . . ἀπτεται ὥμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὥμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὥμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται *coloī, colūi, cultum*, 3. *angustata vertieibus* στε-

νουμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πόλων, δῆλο. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατὰ τὸν ύμερος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180^ο : 34^ο) *lateribus latior* πλέον ἔκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυνομένη ὑπὸ (δι') ἔκεινης τῆς θαλάσσης : *circumfundō*, -fūdi, -fūsum, 3. *quod... quod... quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἡ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem* καθ' ἔξιν πρὸς τὸ οceānum ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἴδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἴδ. § 5). *tanto nomine ἀφαιρ.* ἰδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα ὄνομά του, μολονότι ἔχει . . . *quam sit* (*πλαγία ἐρώτησις*) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit...?* ἀρά γε . . . ἡδυνήθη . . . ; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuiusquam...* *Caucasum — Gangen*: Καύκασος καὶ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis... partibus* δῆλο. ἐν τῇ βορ. εὐκράτω ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis*: *oriens*, -ntis μτχ. τοῦ *orīor*, *ortus sum*, 4. *obiens* γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēo*, -ii, -itum, *obīre*, (*orīor* = ἀνατέλλω καὶ *obēo* = *occido* δύω). *quis... audiet?* (ἀπάντ.: οὐδείς). *quibus... amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *profecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis... velit* (*πλαγία ἐρώτ.*) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ) . . . θέλει (ἀξιοῦ). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. 'Ενταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipsi*, § 15 : *quin etiam... quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον ; τιμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περὶ ληγήψις : 'Η ληθὴ εἶναι τὸ χρονικὸν τέρομα τῆς γηίνης δόξης. *Κοσμικὸν* ἡ μέγα ἔτος. 'Ο πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam* καὶ προσέτι (μάλιστα δέ). *si cupiat . . . non modo (non) . . . sed ne . . . possumus* ἔὰν θελε ἐπιθυμήσει . . . οὐ μόνον . . . ἀλλ’ οὐδέ . . . δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α’ προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν. τὸ ὅημα (possumus). *cupio*, -*pīvi* ἡ -*pīi*, -*pītum*, 3. *proles* (= progenies). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἔκεινη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἔκειναι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ (πρβλ. κατωτ. : qui postea nascentur). *proles*, *is* θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξῆγησις τοῦ deinceps) ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντες. *accipio*, -*cēpi*, -*ceptum*, 3. *propter eluviones exustionesque* ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo* καθ’ ὥρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι ἔκεινο τὸ κοσμικὸν ἔτος = vere vertens annus τῆς § 16). ‘Η νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτή ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι δὲ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δὲ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ δολοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. ’Αλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρὸς θὰ ἀνεγεννᾶτο ἀλλοις καθ’ ὅλα δόμοιος κόσμος. Αὐτὸ δὲ κατ’ ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὥρισμένον ἀριθμὸν ἔτῶν (tempore certo), ἥτοι μεθ’ ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (vere vertens annus). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ’ ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥωμύλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (nondum vicesimam partem . . . conversam) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$). Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ Hortensius) δὲ Κικέρων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὕριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te τί τέλος πάντων* ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνη λόγος ὑπ’ ἔκεινων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλει ἂν θὰ διμιλήσωσι περὶ σοῦ . . . ;) : *interest*, interfuit, interesse. *sermo-*

nem ab iis id. § 12 : sermonem hominum. qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3) ab iis . . . qui ante nati sunt = a maioribus. cum . . . nullus fuerit ἀφοῦ . . . οὐδεὶς ἔγινε.

§ 16 (24). qui οἵτινες, καὶ ὅμως οὗτοι, nec pauciores . . . et meliores οὕτε ἐλάσσονες (ὀλιγώτεροι . . .) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ (μὲ κάθε τρόπον). praeſertim cum . . . nemo . . . possit ἀφοῦ μάλιſta . . . οὐδεὶς . . . δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen . . . potest πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. unius anni ἑνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Tὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὁπόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸν σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταῦτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὡστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν. νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβῖνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. ὅταν ἀπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσι εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλαδή. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαζοῦ, λατικῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). astri λ. ποιητική. tantum modo μόνον. id est τοιτέστι. cum autem . . . redierint . . . rettulerint tum . . . potest ἀλλὰ μόνον ὅταν . . . θὰ ἐπανέθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει) . . . καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἶναι δυνατόν) : redēo, -dīi, -dītum, -īre. refero, rettūli, relātum, referre. ad idem unde... εἰς τὸ αὐτὸν (σημεῖον) ὁπόθεν . . . semel ἀπᾶξ (μίαν φοράν). eandemque . . . descriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis . . . saeculis). totius caeli διου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων, τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille . . . appellari potest (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις διτὶ τὸ ἀληθὲς ἔτος συντελέσθη καθ' δόκιμηρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ.ε. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὄποιω (κοσμικῷ ἔτει). vix . . . audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere . . . quam . . . teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεὰι περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4

μῆνες). *namque ut . . . habeto* ἡ σύνταξις : *tum . . . habēto . . . quan-*
dōque (= quandocumque δόποτεοῦ) . . . *defecērit* (τετ. μέλλ.) . . .
ut olim . . . visus est, cum (δτε) . . . penetravit. deficere . . . extin-
guique ὅτι ἔξελιπεν (ἐπαθεν ἔκλειψιν) . . . καὶ ἐσβέσθη . . . *extinguo*
(extinguo), -tīnxi, -tīnctum, 3. templa (ίδ. § 7) χώρους ιερούς. *ab*
eadem parte ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθη ἔκλειψιν). *eodemque*
tempore καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν.
signis . . . stellisque revocatis ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπα-
 ναχθέντων) τῶν ζωδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς
 τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκινήσεως). *ad principi-*
um = ad primum caput «κεφαλὴν» (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ
 Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. esse. *habeto* = puta νόμιζε· (ίδ.
 § 5 : sic habeto). *cuius τούτου δέ.* *quidem* τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. *scito*
 μάθε. *nondum vicesimam partem esse conversam βραχυλογικῶς* ἀντὶ^τ
 n. v. p. *conversione* (ἢ convertendo) esse confectam ὅτι δὲν συνεπληγ-
 ρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἴκοστὸν μέρος (τοῦ χρόνου).
 Ιδ. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, ὅθεν. Περαίνεται ὁ λόγος περὶ τῆς μα-
 ταιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si . . . desperaveris . . . quanti tan-*
dem est . . . ? ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ξθελες ἀπελπίσει (ἀπελ-
 πισθῇ) . . . πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ) . . . ;
 (πόσον πράγματι ἀξίζει ;). *Απάντησις* : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum*
 ἡ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : hinc profecti hue
 revertuntur) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt*
 . . . *viris* ἐν ᾧ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ
 ἔξοχοις, ἐν ᾧ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξεχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν.
Ἐπομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώ-
 πων. *ista hominum gloria* αὐτή σου (= ista) ἡ ἀνθρωπίνη δόξα.
pertinere νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguam* εἰς ἐλάχιστον τμῆμα.
unius anni ἐνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. *Ἐπειδὴ* ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα
 τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ
 ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ
 τοῦ *igītūr*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν
 ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque . . . con-*
tueri : τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ *si voles. contuēor, (-tuītus*

sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ὡς πρόθεσις con- τοῦ contueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacravit). Παροτρύνων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκυπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc sedem et aeternam domum* (ἰδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ . . . διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (hominum) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te . . . dedideris nec . . . spem posueris (προτρεπτ. ὑποταχτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδεσαι (νὰ μὴ δίδης σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτης (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, dedictum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζομαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοιβᾶς. te oportet . . . trahat ad verum decus πρέπει . . . νὰ σὲ προσελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ἰδ. § 4 : ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτήν. suis . . . inlecebris διὰ τῶν ἴδιων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων της, διὰ τοῦ καλλους της). quid . . . loquantur τί (πολλὰ ἢ δλίγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). ipsi videant αὐτὸι ἀς ἵδωσιν (αὐτὸι ἀς σκεφθῶσι, ἴδική των δουλειά εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴ δουλειά σου = tu rem tuam age. sed loquentur tamen ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν δόποιαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). loquor, locutus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis ἰδ. § 14. de ullo (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν). perennis διηγεκής. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obruyo, -rui, -rūtum, 3. interitu . . . oblivione διὰ τοῦ θανάτου . . . διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posterorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλείφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII.

Περί ληψις : Ὁ Σκυπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἵχνη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἔξηγει ὅτι ἡ ἀληθῆς

ἀθανασίᾳ εἶναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἰσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεὸς τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἕαντοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset ἀφοῦ εἴπε (εἰπόντος). ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). bene meritis de patria τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις η̄ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (id. § 5 : omnibus qui...). mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξιός τινός εἰμι. quasi limes οὕτως είπεν (= quasi) ὀδός (ἀτραπός). limes, limitis ἀ. ad caeli aditum πρὸς εἴσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). patet ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). quamquam καίτοι, μολονότι. vestigiis (ἀφαιρ.) ingressus patris βαδίσας ἐπὶ τῶν ἵχνῶν τοῦ πατρὸς (=vestigia ingressus [διώξας] patris) Παύλου Αἰμιλίου. ingredior, ingressus sum, 3. et tuis (ἀφαιρ. ἐνν. vestigiis), καὶ τῶν σῶν. decori vestro non defui δὲν ἐδέιχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (desum, defui, deesse). nunc tamen... enitar νῦν ὅμως... θὰ προσπαθήσω. (enītor, enīxus η̄ enīsus sum, 3). tanto... τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς)... vigilantiūs ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). vigilans, ntis (μτχ. τοῦ vigīlo). tu vero enitere (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. sic habeto (pro certo habēto id. § 5) non esse te mortalem, sed corpus hoc ὅτι δὲν εἰσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). nec enim tu is es, quem... declarat, sed... διότι οὔτε σύ εἰσαι τοιοῦτος (is = talis), οἶον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) η̄ μορφή σου αὕτη, ἀλλά... Ἡ οὖσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξιοχ. 365 E: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες δὲν καὶ ἀλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχὴ, ζῶον ἀθάνατον ἐν θυητῷ καθειργμένον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάδουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. sed mens cuiusque is est quisque ἀλλ' ἡ ψυχὴ*

έκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἰναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἰναι ἐκεῖνο ὅπερ εἰναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἰναι τὸ Ἐγώ του). Πρβλ. Ψεύδο - Πλάτ. Ἀλκ. I 130 E. « διαλέγεται . . . οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ψυχὴ—Ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἑαυτόν ». *non ea figura, quae oὐχὶ ἡ μορφὴ ἐκείνη, ἡτις· deum θεός, θεῖον δὲ.* *siquidem* ἴδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα, ὅτι εἰναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἡτοι ὁ θεὸς εἰναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ δινείρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔχνη Πλατωνισμοῦ, Ἰσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρωπὸν ὥριζον ὡς ζῷον λογικὸν θνητὸν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῷον λογικὸν ἀθάνατον. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. Ἀξίοχ. 370 B : « οὐ γάρ δὴ θνητή γε φύσις τοσόνδ' ἀν ηρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντων θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δειμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης . . . εἰ μή τι θεῖον δόντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὖν τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὔριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νῦν γάρ ήμῶν ἐστιν ἐν ἔκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἰναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ.ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui niget . . . sentit . . . meminit . . . providet . . .* ὅστις (ἡτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησκώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτω κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὖν προσταταῖ, καθ' ὅν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet ὁ ὑπατος θεός. *memini, meminisse, ḥ. ἐλειπτ., provideo, -vīdi, -vīsum, 2. ut καθὼς (κινεῖ κ.λπ.). mundum mortalem — fragile corpus κατὰ χιασμόν. tundum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ).* Ό κόσμος ἀπόλληται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. *"Ισως ὁ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὅλην τῶν*

ἀστέρων. 'Η σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἴναι συνήθης εἰς τὸν Στωϊκούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἔδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἀναρχος καὶ ἄπειρος). *semipernus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. 'Η φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡς προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικῶτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C 1d. § 19 ἑξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξῖν ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπου σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἔξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἔ. ἀν.). *quod semper movetur τὸ ἀεικίνητον* (= *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔκυπτο κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν ἐπιφέρει* (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν », *quodque* : *τὸ-que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπὸ ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπὸ ἄλλου » (πρβλ. § 20 = *pulsu externo δι' ἔξωτερικῆς ἀθήσεως, δι' ἔξωτερικῆς δύναμεως*). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς », ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν ». (*movēo, movi, motum, 2. quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖπον ἔκυπτο », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔκυπτό. *desero, -rui, rtum, 3. numquam ne moveri quidem desinit* = « οὕποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem*. 'Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne* . . . *quidem*) δὲν αἱρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sii, s̄itum, 3. quin etiam ceteris quae mouentur, hic fons hoc principium est movendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτους, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium αὐτῇ* (καθ' ἔλξιν ἀντὶ τοῦτο ἴδ. § 13 : *quem oceanum*) εἰναι πηγή, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμίᾳ εἰναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γάρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4. γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι*). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γάρ ἔχ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἔστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἰναι ». Ἡ ψυχὴ ἅρα εἰναι αἰώνια « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γάρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἔχ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἕκείνης γενήσεται ». *ex alio ἐξ ἄλλου* (= « ἔχ του »). *ex se ἐξ αὐτῆς. siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut... sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι... ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur...* (= *ipsum se moveat*) ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὑφ' ἔσωτο κινεῖται (αὐτὸν ἔσωτο κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν ἔσωτο κινοῦν », ἥτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4. id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὗτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἥτο (θὰ ἔπειπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς ὁμοῦ νὰ καταρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἡ (= vel) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στῆναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, constīti, 3. 'Ο νοῦς: ὅσον ἀδύνατον εἰναι δὲ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἰναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἔσωτὴν κινοῦσσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νὰ γενηται ἡ νὰ καταστρέψεται. Τοῦτο ἀλγηθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.*

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὐθις ») impulsa moveatur οὐδὲ θά εὑρίσκε πλέον δύναμιν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ωσθεῖσα κινηθῇ = « καὶ μή ποτ' αὐθις ἔχειν, οὐθὲν κινηθέντα γενήσεται ». nanciscor, nactus ή nactus sum, 3.

IX.

Περὶ λῃψις: 'Ο Αφροικανὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐδανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐδανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῇ ἔδρᾳ, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, δσω περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. 'Ο δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὸν ἡ δυνηθῇ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ. — 'Ο πάππος ἔξαφανίζεται, δ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur... id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι... (patēo, -tūi, —, 2). quod a se ipso moveatur ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἔσωτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔσωτοῦ κινουμένου ». quis est, qui... neget? τίς ὑπάρχει ὅστις... ἥθελεν ἀρνηθῆ; hanc naturam animis esse tributam ὅτι αὔτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ): tribuo, - būi, - būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. 'Ο νοῦς: πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. inanimum est enim omne, quod... ἄψυχον (ἄμοιρον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ... pulsu agitatur externo (πρβλ. § 19: agitatur aliunde) « πᾶν γάρ σῶμα, ὃ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ.ε. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « ὃ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». nam haec est propria natura animi atque vis διότι αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ὁποή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὖσης φύσεως ψυχῆς ». quae si est una ex omnibus, quae sese moveat ἐὰν δὲ αὔτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἐξ ὅλων*

(μεταξύ ὄλων), ἡτις ἔσυτὴν κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸς ἔσυτὸς κινοῦν ἢ ψυχήν ». Ἡ ἀντωνυμία quae συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (id. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὕτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνία εἶναι (περὶ τοῦ neque . . . et πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἀν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, δὸν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δ' ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἔξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχὴ τις αἰωνία κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, id. § 20 : quae si est κ.λπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προτεκτικὰ) τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι! sunt autem . . . de salute patriae εἶναι δὲ (εὐγενέσταται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξης εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. δργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκούμενη (ἀξιον παρατηρήσεως τὸ διμοιοτέλευτον πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον). velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἔξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἔκει διαμονῆς (id. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : ut . . . in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς . . .). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν διερδός Αὔγουστῖνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocios ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέραν βράδυνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (ocios, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ ociter). si iam tum, cum . . . eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἥδη τότε, δτε . . ., θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (forās, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κ.λπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : Θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνύψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Φαίδ. 80 Ε : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλ-κουσα, ἢτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύ-γουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτῇ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. inclusus in corpore πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). ea, quae extra erunt τὰ ἔκτος (τοῦ σώ-ματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἄρα γε, ἔννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ δύτως δύτα (τὰς ἴδεας) τοῦ Πλάτωνος ; contemplans σκοποῦσα. quam maxime ὡς οἶόν τε πλεῖστον. Σύνα-ψον πρὸς τὸ se... abstrahet. A corpore... corporis voluptatibus. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορέων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κα-κοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρω-σις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατη-ρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συνηθροιζο-μένη εἰς ἑαυτήν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ὁ Κικέρων λέγει δὲ εἶναι « voluptates... (τὰ θέλγητρα) illecēbrae atque escae (δέλεαρ) malorum καὶ δὲ Plato escam malorum voluptatem ap-pellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces ». quasi οὕτως εἰπεῖν. libidinum τῶν σαρκικῶν ὄρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. voluptatibus (δοτ.) oboedien-tiūm ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἡδονὰς (πρβλ. § 17 : sermonibus vulgi dedidēris). deorum ac hominum iura τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δσια καὶ τὰ δίκαια. corporibus (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. voluntantur nec... revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). Ὁ Πλάτων (Φαίδ. 81 Β) λέγει : « ἐὰν δέ γε... μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἢτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γεγονητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές... βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον... περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμὴ ταλαιπωρθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας (μετὰ πολλῶν αἰώνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἡτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. Ἀξια
ἀναγνώσεως εἶναι δσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῦδρ. 249) καὶ ὁ Βερ-
γίλιος (Αἰν. 6, 735 κ.έξ.). *revertuntur* ιδὲ § 5 : *huc revertuntur*
καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.)
solutus sum (ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε-
τον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo,*
solvi, solūtum, 3. = λύω). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ
'Ενυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι-
κέρωνος de re publica· πρβλ. Cic. de amic. 14 : « qui (Scipio ὁ
Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re
publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortalitate
animorum, quae se in quiete (ἐν ὑπνῳ) per visum (κατ'
ὄναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat ».

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΛΑΙ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

την απόδοσην, παρουσιάζει πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ της Αίγας Λιμνής και της Καραϊσκάκης σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί. Η απόδοση της Αίγας είναι πάνω από την Καραϊσκάκη σε όλα τα μέτρα που έχει οριστεί.

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ Ω.ΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1972

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΟΝΙΣΤΑΤΟ Η ΤΟΠΟΦΟΛΙΑ

ΙΑΔΩ ΧΟΙΔΑΙΟ

ΙΟΝΙΣΤΑΤΟ Η ΤΟΠΟΦΟΛΙΑ ΚΟΜΠΙΝΑΡΙΟ
ΙΑΔΩ ΧΟΙΔΑΙΟ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π.Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. 'Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αύφιδον. Ο πατέρος του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ αἰτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἴναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ίδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἤλθεν εἰς 'Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Εκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὁριβιλίου. Ο πατέρος του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν 'Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοφύγως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλές ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 71 κ.έ.) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ δνομα τὸ περηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἔκεινων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

'Ἀλλ' οἱ πνευματικοὶ ὄριζοντες τῆς 'Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἥσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἐλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέπειται ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

ἐπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ὁγητορικῆς καὶ ίδια φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἑτῶν, ἥτοι τὸ 46 π.Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν 'Ρώμη πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π.Χ.) ἔξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. 'Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. 'Ο Βροῦτος ἤλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. 'Ο 'Οράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαῖας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π.Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. 'Ο 'Οράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ δομολογήσῃ (Βιβλ. II, ὕδη 7, στίχ. 9 - 12) ὅτι ἔγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. 'Ισως δημοσίες δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς δὲν πρέπει νὰ δομολογήσῃ μετὰ τὴν ἡτταν ἐκείνην τῶν δομοφόρων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ' ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

'Η θέσις τοῦ 'Οράτιου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἡτταν, ἀποβαίνει δεινή. 'Η μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἥτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

"Οτε δημοσίες τῷ 41 π.Χ. ἔχορηγγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ 'Οράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς 'Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεύς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι' αὐτῶν ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

'Η ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἔξειλιχθη

σύν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικήν ἐπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Πώμης. Τῆς ἐπαύλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμνεῖ ὁ ποιητὴς συχνά εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἔκει εῦρεν ὅ,τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχή του, ἀνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσδόους ἀξιολόγους.

‘Η ποιητικὴ ἵκανότης τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἔξαίρετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ῥωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἀνδρες τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ ὄψαι του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

‘Ιδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἔξεπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ’ ὅτι ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἥλικᾳ ποιητὴς, ὥριμος ἥδη, ἥτο ἵκανὸς νὰ διαχρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προστκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόδον τοῦ Πωμ. κράτους, ἥτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὔγουστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ’ αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἥλικιαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἱφινιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π.Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, δστις εἶχε προηγγείη αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἔργα τοῦ Ὁρατίου.

‘Ο Ὁράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) αἱ ὄψαι (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιώδει (epōdi) εἰς ἑν βιβλίον, ποιήματα σκωπτικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ἴαμ-βικοῦ ποιητοῦ 'Αρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἐκ α τον ταέτηρος ὅμονος (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῇ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π.Χ. Σατυρικὰ δὲ εἰναι : α) αἱ Σάτιραι (Satirae ή Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὅποιων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὡρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, β) αἱ 'Ἐπιστολαὶ (epistolae) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὡρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας 'Αττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ἡ 'Ἐπιστολὴ πρὸς Πεισῶνας (ars poetica aut epistola ad Pisones) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρνίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιησεως γενικῶς.

'Ο 'Ορατίος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ὡδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων 'Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων. 'Ανεδείχθη δ' ὄντως ἀριθμός καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὅποιων προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλούς, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ (στ. 268) «...vos exemplaria Graeca/nocturna versate manu, versate diurna» ἥτοι «'Ὑμεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ώδαι τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φιλία, ὁ ἔρως, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὅποιους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυάσμῳ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφὴν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. "Αν καὶ ἐμιμήθη τοὺς "Ελληνας λυρικούς, τὸν 'Αρχιλόχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν 'Αλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ως ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὅποιᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία ῥωμαϊκή ψυχή του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χεῖρας ἐκλεκτῶν ώδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλή-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὑμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὔχὴ πρὸς τὴν Ἀρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργίλιου φίλου Κοϊντιλίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ήττῃ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς τὸν Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἔσωτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἡραν καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αύγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἡτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ὡδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1 Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum :
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat metaque fervidis

5 evitata rotis palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus ;

illum, si proprio condidit horreo
10 quidquid de Libycis verritur areis.
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare ;
15 luctantem Icaris fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui : mox reficit rates
quassas indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20 nec partem solidō demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

multos castra iuvant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus

25 detestata; manet sub Iove frigido
venator tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

me doctarum hederae praemia frontium
30 dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibias

Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
35 quodsi me lyricis vatisbus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1 Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,

5 navis, quae tibi creditum
debes Vergilium : finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serves animae dimidium meae.

illi robur et aes triplex
10 circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum
decertantem Aquilonibus
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15 quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

quem mortis timuit gradum
 qui siccis oculis monstra natantia,
 qui vedit mare turgidum et
 20 infames scopulos Acroceraunia ?

nequicquam deus abscidit
 prudens oceano dissociabili
 terras, si tamen impiae
 non tangenda rates transiliunt vada.

25 audax omnia perpeti
 gens humana ruit per vetitum (nefas !)
 audax Iapeti genus
 ignem fraude mala gentibus intulit.

post ignem aetheria domo
 30 subductum macies et nova febrium
 terris incubuit cohors
 semotique prius tarda necessitas

leti corripuit gradum.
 expertus vacuum Daedalus aëra
 35 pennis non homini datis ;
 perrupit Acheronta Herculeus labor.

nil mortalibus ardui est :
 caelum ipsum petimus stultitia neque
 per nostrum patimur scelus
 40 iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1 Scriberis Vario fortis et hostium
 victor Maeonii carminis alite,
 quam rem cumque ferox navibus aut equis
 miles te duce gesserit.

5 nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
 Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicitis per mare Ulixes
nec saevam Pelopis domum

conamur, tenues grandia, dum pudor
10 inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingenii.

quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15 nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrimum
cantamus, vacui sive quid urimur,
20 non praeter solitum leves.

4. (X) *Super sat*

a) Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae,

b) te canam, magni Jovis et deorum

nuntium curvaeque lyrae parentem,
callidum quidquid placuit iocoso
condere furto.

c) te, boves olim nisi reddidisses

10 per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

quin et Atridas, duce te superbos

Ilio dives Priamus relicto

15 Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra gefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus virgaque levem coērces
 aurea turbam, superis deorum
 20 gratus et imis.

5. (XXI)

Super sog

1 Dianam tenerae dicite virgines,
 intonsum pueri dicite Cynthium,
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.

5 vos laetam fluvii et nemorum coma,
 quaecumque aut gelido prominet Alrido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi,
 vos Tempe totidem tollite laudibus
 10 natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternaque umerum Iyra.

hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15 Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIV)

1 Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capit is? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.

5 ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget; cui Pudor et Iustitiae soror
 incorrupta Fides nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10 nulli flebilius, quam tibi, Vergili.
 tu frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15 num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida
 non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

- 1 Nunc est bidendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus, nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
- 5 antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
 contaminato cum grege turpium
- 10 morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria. sed minuit furem
 vix una sospes navis ab ignibus
 mentemque lymphatam Mareotico
- 15 redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
 remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
 20 Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum : quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ensem nec latentis
 classe cita reparavit oras,
 25 ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore conbiberet venenum,
 deliberata morte ferocior :
 30 saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo
 non humilis mulier triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

- 1 O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,
 5 Pompei, meorum prime sodalium,
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos ?
 tecum Philippos et celerem fugam
 10 sensi reicta non bene parvula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento :
 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre,

15 te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Iovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec
20 parce cadiis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25 curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1 Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5 urbis relinquam. non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10 pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori
15 Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos;

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20 discet Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

L I B E R T E R T I U S

10. (VIII)

1 Martiis caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,

5 docte sermones utriusque linguae :
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus
 10 corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
 15 perfor in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosus
 20 dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber sera domitus catena,
 iam Scytha laxo meditantur arcu
 cedere campis.

- 25 neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae:
 linque severa.

11. (XXV)

1 Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

5 aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Iovis?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias
 10 Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
 15 Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,
 nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar. dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum
 20 cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

- 1 Exegi monumentum aere perennius.
 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis
- 5 annorum series et fuga temporum.
 non omnis moriar multaque pars mei
 vitabit Libitinam : usque ego postera
 crescam laude recens, dum Capitolium
- scandet cum tacita virgine pontifex :
 10 dicar, qua violens obstrepit Ausidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnavit populorum, ex humili potens
- princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
 15 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge volens, Melpomene, comam.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ Ι

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus* - *a - um*, τοῦ ῥ. *edo* = γεννῶ. *decus - oris* = κόσμημα. *iuno - vi - tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ῥ. (α') = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho - xi - ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψῶ. ἡ φυσ. σ.: *sunt quos* (= nonnullos) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maecenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἵππεὺς 'Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis - e* = εὔμετάβολος, ἀσταθής. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *propriet - a - um* = ὁ ἔδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολών. *verro - rri - rsum* (γ') = σαρῶ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergeminī honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραίτωρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν 'Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssim* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρότασις, ὁ δρός. *nunquam demoveas* = οὐδέποτε θήθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *tox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus - a - um* (τοῦ ῥ. *qua-tior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἀπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλούτη τῶν 'Ατταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. 'Ο 'Ατταλος ὁ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς 'Ρωμαίους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἴκανοι ἔμποροι. *Africus* =

ό λιψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἀνεμος. 19 - 29. *poculum - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - spreui - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc . . . nunc* = δτὲ μέν . . . δτὲ δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - e* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά: *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae = παρὰ τὴν* ἥρεμον πηγὴν (κεφαλόβρυσον) *ἱεροῦ ὄντας*: (αἱ πηγαὶ ἡσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Iove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicum (vimnum)*: καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ὅμωνύμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Iove frigido*: διότι ὁ *Iuppiter*, ὡς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἔξαπτοντος, τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. 30 - 36. *gelidus*, ἐπιθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -crevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὄργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὄργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous*: διότι ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, ἡσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - e* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *fervio - ire* (δ') = πλήρτω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐάν μὲ κατατάξης μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι. - ΩΔΗ ΙΙΙ

1 - 8. *diva potens Cyperi* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις ('Αφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἱερὸν (Venus marina, ἡ θαλασσία 'Αφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἐλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡ λεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἴστῶν φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis (ventis). Iapyx - ygis* = δ 'Ιάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς 'Ρωμαίους ἥτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εὔνοεύδος διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Η φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὡς πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι ὁ ποιητής εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐρεγίλιου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ δόποιον οὕτω debet. *reddo* (ὃ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἥμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη): ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui . . . πρβλ.* « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει . . . ». *fragilis - e* ἐπίθ. = εὔθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἀγριος (*fragilis ratis - trux pelagus*, ἀντίθεσις). *praeceps - cīp̄tis* (*prae - caput*) = προπτής, δρμητικός. *Hyades - um* = αἱ 'Υάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η ἐπιτολή των ἐνομίζετο διτὶ ἐπέφερεν ὑετοὺς καὶ καταιγίδας διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (*Noto*) β' δρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ 'Αδρίας, τὸ 'Αδριατικὸν πέλαγος, τὸ δόποιον εἰναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν δρυὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (*ille homo*) qui . . . : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον. ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἰναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηγχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ 'Ακροκεραύνια, δροσειρά τῆς 'Ηπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ των πολλάκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam* ἐπίρρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssim* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοτὰ ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμηταὶ θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpetui* τοῦ ὅ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται δρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas !* = ἐπιφ. φεῦ !,

έκφραζον τὴν ὀδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.
 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : δὸς Προμηθεύς, ὅστις
 ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐννοεῖ
 τὸν ὀλέθριον δόλον, δἰ' οὗ δὸς Προμηθεύς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* =
 κατόπιν τῆς αἰλοπῆς τοῦ πυρός. *macies* - *ei* = φθίτις, νόσοι σοβαραί.
nova febrium cohors = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε
 πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ semoneor) =
 δὸς ἀπομεμαχρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θα-
 νάτου. *corripi gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἀνθρωποι δηλ.
 πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα δύμας τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ
 ὅποια . περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου
 καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *experior*, ἥ = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω.
penna - ae = δὸς πτέρου. *Herculeus labor* = δὸς Ἡράκλειος ἄθλος. *per-
 rupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Ἄδην"
 ἦτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' δὸς Ἡρακλῆς κατώφθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐ-
 τὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil* = *nihil*.
nihil ardui est = οὐδὲν ἀναντεῖ, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρω-
 πίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρα-
 νὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem, ὑποκ.* τοῦ ponere. *iracunda
 fulmina* = τοὺς ὀργίλους κεραυνούς του.

3. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου.
Varius (L. *Varius Rufus*) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου,
 κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυ-
 τέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς δὸς πρῶτος ἐπικόδιος καὶ τραγικός ποιητὴς
 τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis alite* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιο-
 νίου ἄσματος (δὸς Ομηρος). *ales - itis* = δὸς πτερωτὸς (ἐνταῦθα δὸς κύ-
 κνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν
 παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν δὲτι ἐγέννησε τὸν
 "Ομηρον. *quam rem cumque τμῆσις, ἀντὶ quamcumque rem ... miles*
 περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = δὸς Ἀγρίπ-
 πας (M. Οὐιψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς
 τῶν Αὔγουστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὔγουστου.
nos = δὸς Ὀράτιος καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφρο-
 σύνη). *conor* ἥ = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = δὸς στόμαχος, δ

χόλος. *Pelidae* . . . *nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ 'Ομηρικὸν πολύτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν 'Ιλιάδα καὶ 'Οδύσσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis, e* = λεπτός, ταπεινός. *grandis, e* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis, e* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἰναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto - ui - itum (α')* = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum (γ')* = ἀποτρίβω, ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = δμηρικὸν « κλέα ». *culpa ingenii* = ἡ ἀφύτια. 13-20. *tunica - ae* = ὁ χιτών. *quis scripserit digne ?* = τίς ἥθελεν ὑμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκοχίτων » ἀδάμας κατὰ τοὺς δμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἡνίοχος τοῦ 'Ιδομενέως. *ope Pallasidis* (δρ. 'Ομ. E, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἵσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = δόνυξ. 'Η φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes* : αἱ ἔρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὧς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφύεστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲν « κομμένα νύχια ». *vacuus, ἐπίθ.* = κενός. 'Η σειρὰ εἰναι : (*sive*) *vacui* (amore) (sumus), *sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἔρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως, « εἴμεθα τοιμπημένοι ». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ Χ

1 - 20. *facundus* ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ "Ατλας, πατήρ τῆς μητρὸς τοῦ 'Ερμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἥθη. *catus*, ἐπίθ. = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνηθείας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαίστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ 'Απόλλωνος ὑπὸ τοῦ 'Ερμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἰναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἔχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ.ξ.). *levis turbula* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν "Ἄδου σκιῶν") (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΖΔΗ ΞΚΙ

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἀκαρτος : ἐπιθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτῳ καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὃπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *disligo*) = ἡγαπημένος. Ἡ φύση ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἀσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ϕάλλουν παιδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ϕάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ ϕάλλεται ἡ μὲν δευτέρᾳ στροφῇ ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παιδῶν, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluviis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία "Αρτεμίς"). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (*comata*). *Algidas - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὄποιου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Α. τῆς Ρώμης. *promineo* ḥ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis, e* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἔξι ἵσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγειῷ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ιερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρην. *insignemque umerum* (*Apollinis pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *hic* (*Apollo*). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας Ὁκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρετανοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (*Apollo*) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum... a principe... in Persas.*

6. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ XXIV

Quis . . . sit = δυνητ. εύχτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitum*, σύνδεσον πρὸς τὸ desiderio. *praecipe* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, προβλ. ἔννεπε. *Mel-pomene* = ἡ Μελπομένη: Μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διός καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ύγρος, λαμπρὸς (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἴκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωτάτης φυλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν 'Οράτιον' ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ parem. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοιντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis, e* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβῆς (ἡ εὐσέβειά σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοιντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν δρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid ?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ῥυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον δργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ 'Ορφέως μῆθον. *num redeat ?* ἄρα γε ἤθειεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ῥάβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἀπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού . . .). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸν ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Ἄδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωὴν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν "Αδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliares dapes = Σάλιαι εύωχίαι. Salii : οἱ Σάλιοι ἡσαν Ἱερεῖς τοῦ "Αρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὅμοιών ἐν τῷ ναῷ τοῦ "Αρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἑκάστου ἔτους ἦγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἔχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἥδοντες ὕμνους (*carmen saliare*). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εύωχίαι. *pulvinar - aris* = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατά τινα ἑορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ 'Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἑκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εύωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὔτυχῶν ἔθνικῶν γεγονότων. *sodalis - is* = σύντροφος, ἑταῖρος. *antehac*, δηλ. πρὸ τῆς ἥττης τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ 'Ρωμαῖκὸν κράτος ἡπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. *Caecubum vivum* = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. *avitus* = προγονικός. *depromo* = ἔξαγω. 'Η φυσ. σειρά: dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰώνιας 'Ρώμης. *demens ruina* = ἄφρον ἐρείπιον· ἀντὶ *demens regina*. *contamino* (*ρ. α'*) = μιαίνω. *cum contaminato grege morbo turpium virorum* : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. *impotens - nitis* = ἀκρατής. *impotens sperare quidlibet* : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἥλπιζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. *fortuna dulci ebria* = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εύτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν 'Ρωμαίων). 'Η εύτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἥδυποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. *minuo*, ῥ. = μειῶ. *vix una sospes navis* = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). *lymphaeus, κατ'* ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *nymphatus* = νυμφόληπτος, μαινόμενος. *Mareoticō* (*vino*) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου· περίφημος εὔσομος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν 'Αλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. *volantem* (*reginam*) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασίλισσαν. *remis adurgens* = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. *accipiter - tris* = ὁ ἱέραξ. *velut accipiter adurget molles columbas* = ὡς ἱέραξ ὅρμῃ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. 'Ομ. X, 139 x.έξ. : « ἡύτε κίρκος... ἐλαφρότατος πετεγνῶν, /... οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). *campi Haemoniae* = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. *Haemonia* ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis, e, ἐπίθ. = χιονώδης. fatale monstrum : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ως μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. muliebriter ἐπίρ. = θηλυτρεπῶς. nec muliebriter expavitensem: δτε ὁ Αὔγουστος ἐπεμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκληίου. nec latentes oras reparavit cita classe = καὶ δὲν ἔζητησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ισθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβεῖς ἐκωλύσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ως αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγάς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἤτταν της, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. fortis et tractare asperas serpentes = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς της ἀγρίους ὅφεις. deliberata morte ferocior = τολμηρότερα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. ᩧ φυσ. σειρά: invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis= μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ῥώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. Liburna (navis) = Λιβυρνικὴ ναῦς : Λιβυρνοί, λαός Ἰλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΘΔΗ VII

O Pompei... prime meorum sodalium... deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐάρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce*: ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἡς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐάρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν *Quiritem*: ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης): δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηκτοι. *moran* dies = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραῖ καὶ ως τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *terum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμην. *malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἔλαιιῶδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. brillantine). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοξίμασα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. 'Ο Οράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *mimax - acis* = ὁ ἀπειλητικός : *minaces εἰναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οἵτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των.* *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ δυπανθὲν διὰ τοῦ αἴματος τῶν γενναίων πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *paventem* = κατεπτοημένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξηρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἔχθρικῶν τάξεων (πρβλ. 'Ομ. Γ, 309. Ε, 312 κ. ἔξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἔξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυσμένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὕτινος μετέσχειν ὁ Πομπήιος Οὔαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἥτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εύωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Iovi* : ὡς ἔάν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τά μα, ἀν σωθῆ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλῃ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὅποιαν θὰ ἀνέπαιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως δῆμας νὰ ὑπονοῦῃ, ὅτι ἔκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλον τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino*, δ. α' = τάττω, δρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημεριὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγάς « γέμιζε . . . κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus, a, ut* ἐπίθ. = ὑγρός, εὔκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* δ. α' = σπεύδω. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξ. : quis (curat) deproperare

myrto ἡ ἀτακτος πλοκή δηλωτική τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *Venus=iacthus Venereus*=ό βόλος τῆς Αφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιὰν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ῥιπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τούς ἀριθμοὺς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολὴ· ὅταν παρουσίαζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* φ. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἡδωνοί : λαὸς Θρᾳκός, οἰνοπότης, διότι ἔκει ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere* : καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐαρέστων γεγονότων λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν χαρά μου ».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II- ΖΔΗ ΞΧ

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis*, *e* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. 'Ο Οράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν ὡδήν. *non ego...* *obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν δόποιον προσφωνεῖς (μὲν τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda* = οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' δλίγον (τὸ σημερ. ἵδον - ἵδού). *residunt* τοῦ *resido* = ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mutator in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν, εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves pluma* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ικάρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὅχι τὴν πτῶσιν τοῦ Ικάρου). *gementis Bospori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (δ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτεις. Ἡ χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμιδίας. *canorus ales* = ὄδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὄγειροφείων, ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : *me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἰβηρ (Ισπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, δταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηνία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae feminae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ὄρωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσυκλίνου λόφου τὰ *Matronalia* πρὸς τιμὴν τῆς Iunonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλίνθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὁράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae* : ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἦτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. *nuoneo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κάνω τάμα ». *epulae - arum* = ἔορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἄνω θεοὺς ἔθυον λευκὰ ζῷα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὅμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν ὅποιον διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἔορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovebit corticem (προσωποποιία). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instituta bibere fumum* : οἱ Ὄρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἐστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἰνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἰδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo* : ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π.Χ., ὅτε ὁ Μαικήνας ἔχαρισεν εἰς τὸν Ὀράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχης τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωṭας. ('Ο 'Οράτιος ἔσκοπεν νὰ κάμῃ παννύχιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῦ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super Urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἔκεινην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας «ρίξτο λιγάκι ἔξω». 'Ο 'Οκταβιανὸς τότε εἶχε τακίδευσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἔχθρος. *dissideo - edi - essum (β')* = δισταμαι. *Medus dissidet sibi* : ἐννοεῖ τὰς ἐμφύλιους ἕριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis* : διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός : ἔθνος 'Ισπανικόν. (Οἱ 'Ισπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλισις. *serus - a - um* = βραδύς, ὅψιμος. *laxo, ῥ. α'* = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret* : ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἰδιώτης (καὶ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = noli nimium cavere = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολύ, «ρίξτο λίγο ἔξω». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρός δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. 'Η φυσ. σειρά : in quae nemora aut in quos specus agor : θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἔαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ῥ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὅμοιως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lus-*

tratus - a - um = δ περιοδευόμενος. *de vius - a - um* (de via) = δ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὅν, δ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐκρίζωσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXX

Perennis, e (per - annus) = δ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs - us* = δ εύρως (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = δ βασιλικὸς εύρως, τὸ εύρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = δ διαβιβρώσκων, δ ἀφανίζων. *imber edax* : ἐνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὄδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω ὀλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγώ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμα μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἀφθαρτα ἔργα μου). *Libitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη 'Αφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς 'Αφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = *dum scandet* = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium* : δηλ. αἰώνιως, διότι κατὰ τοὺς 'Ρωμ. ἡ πόλις των ἥτο αἰώνια. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπηλῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων 'Εστιάδων. *Aufidus - i* = δ Αὐφίδος, ποταμὸς τῆς 'Απουλίας, πατρίδος τοῦ 'Ορατίου. *Daunus* = δ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *pauper aquae, οὕτω καλεῖται* δ Δαῦνος ὡς βασιλεὺων χώρας αὐχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὄδατα. *obstrepō - ui - itum* (γ') = ψοφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus) : δ 'Ορατίος, διότι ἥτο οὗδος πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ 'Αλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἔαυτὸν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = *quam* (superbiam) *meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. 'Ο 'Ορατίος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν Μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οὐεργιλίου Αἰνειάς		Σελ.	1 – 19
1. Εἰσαγωγὴ	"	5 –	15
2. Κείμενον	"	17 –	35
α. Βιβλίον I	"	17 –	22
β. Βιβλίον II	"	23 –	31
γ. Βιβλίον III	"	32 –	35
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	37 –	91
α. Βιβλίον I	"	37 –	59
β. Βιβλίον II	"	60 –	81
γ. Βιβλίον III	"	82 –	91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	"	93 – 152	
1. Προλεγόμενα	"	97 –	107
2. Κείμενον	"	109 –	116
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	117 –	152
III. Ὁρατίου Ὡδῶν	"	153 – 188	
1. Εἰσαγωγὴ	"	157 –	161
2. Κείμενον	"	163 –	173
α. Liber primus	"	163 –	169
β. Liber alter	"	169 –	171
γ. Liber tertius	"	171 –	173
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	"	175 –	188
α. Βιβλίον I	"	175 –	183
β. Βιβλίον II	"	183 –	186
γ. Βιβλίον III	"	186 –	188

ΕΞΩΦΥΛΛΟΝ· ΛΟΥΓΙΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

‘Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.
‘Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αύτό διώκεται κάτα τὰς διατάξεις τοῦ δρόμου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15 / 21 Μαρτίου 1946 (‘Εφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΣΤ' ΙΔ', ΙΕ, 1972 (VII) – ΑΝΤΙΤ. 85.000 – ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2246/15-4-72
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ - Α. ΜΑΛΙΚΟΥΤΗΣ - ΒΙΒΛΙΟΔ. ΑΦΟΙ Γ. ΡΟΔΗ

